

UNIVERZITA PALACKÉHO
V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra liturgické teologie

Vlastimír Haltof

**Eucharistická bohoslužba
v Církvi československé husitské**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Walerian Bugel, dr.

Obor: Křesťanská výchova

OLOMOUC 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil pouze prameny a literaturu uvedenou v bibliografickém seznamu.

V Litovli dne 17. listopadu 2014

.....
Vlastimír Haltof

Děkuji panu Mgr. Walerianu Bugelovi, dr., odborné vedení práce, cenné rady a četné podněty. Také děkuji Mgr. et Mgr. Lucii Haltofové, faráře CČSH, za množství rozhovorů o tématu práce a poskytnutí zpětné vazby a děkuji také Mgr. Ivetě Navrátilové a Janě Pavlišťikové za překlad závěrečného shrnutí do anglického jazyka.

OBSAH

ÚVOD	5
1. VYBRANÉ OKAMŽIKY Z DĚJIN CČSH Z HLEDISKA LITURGICKÉHO VÝVOJE	7
2. BOHOSLUŽEBNÝ ŽIVOT CČSH	11
2.1 Bohoslužebné knihy	11
2.2 Struktura původní liturgie podle K. Farského	15
2.3 Struktura liturgie podle K. Farského ve své současné podobě	28
2.4 Eucharistická bohoslužba na pozadí ostatních bohoslužeb CČSH ..	46
2.4.1 Tzv. Druhá liturgie a její odlišnosti od současné liturgie podle Farského	47
2.4.2 Večerní pobožnost podle F. Kalouse	55
2.4.3 Svátosti CČSH ve vztahu k struktuře Farského liturgie	58
2.4.3.1 Svátost křtu	60
2.4.3.2 Svátost biřmování	63
2.4.3.3 Svátost svěcení kněžstva	65
2.4.3.4 Svátost večeře Páně	68
2.4.3.5 Svátost manželská	71
2.4.3.6 Svátost smíření	73
2.4.3.7 Svátost útěchy nemocných	75
3. AKTUALIZOVANÁ PODOBA LITURGICKÉHO SLAVENÍ V CČSH S VÝHLEDEM DO BUDOUCNA A POKUS O ZHODNOCENÍ	77
3.1 Usnesení VIII. řádného sněmu CČSH z hlediska liturgického vývoje.	77
3.2 Pastorální pravidla ke svátostem	80
ZÁVĚR	82
Seznam bibliografie	84
Shrnutí	88
Summary	89
Seznam příloh	91

ÚVOD

Liturgie je jedním z projevů náboženského života církve. Církev československá husitská, která se zrodila z Církve římskokatolické a katolického modernismu,¹ vedla od počátků své existence zápas nejen o ideové nasměrování nebo povahu svého zřízení, ale také o podobu její liturgie. Vývoj, kterým CČSH prošla během devadesáti let své existence jako celek, měl vliv i na její bohoslužbu. Ta se v průběhu let proměňovala až do své aktuální podoby, kterou dnes asi nejsilněji zastupuje Liturgie podle patriarchy Karla Farského. Nejsilněji proto, že je v CČSH nejčastěji užívanou.

Téma práce „Eucharistická bohoslužba v Církvi československé husitské“ jsem zvolil z toho důvodu, že v této církvi sloužím jako jáhen a Farského liturgie je mi blízká. Studium na Cyrilometodějské teologické fakultě sebou nutně přineslo některé otázky, na něž bych se rád pokusil v rámci této práce odpovědět.

Hlavním cílem této práce je přiblížit současnou podobu eucharistického slavení v CČSH v rámci Liturgie podle patriarchy Karla Farského a pokusit se postihnout rozdíly mezi ní a původní Farského liturgií, která byla v CČSH užívána v počátečních letech. Pozornost budu věnovat také tzv. Druhé liturgii CČSH jako druhému liturgickému útvaru užívanému v současnosti k eucharistickému slavení a svátostným obřadům a jejich vztahu ke struktuře Liturgie podle K. Farského. Téma práce bude zpracováno pomocí analýzy shromážděných pramenných zdrojů, zejména liturgických textů CČSH, dále pomocí analýzy ostatní shromážděné literatury a syntézy získaných poznatků.

V první kapitole budou zmíněny některé vybrané okamžiky z dějin CČSH, které měly vliv na liturgický vývoj.

Druhá kapitola bude věnována současnému bohoslužebnému životu CČSH. V jejím rozsahu budou představeny bohoslužebné knihy užívané v husitské církvi, dále struktura původní Farského liturgie,

¹ Srov. FRÝDL, D. „Zrod Církve československé (husitské).“ in: *90 let Církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 2010, s. 17-19.

struktura její současné podoby a jejich srovnání. Bude zde také pojednáno o Druhé liturgii a odlišnostem od aktuální podoby Farského liturgie a dále bude představena tzv. Večerní pobožnost podle F. Kalouse, která sice není určena pro eucharistické slavení, ale její hodnota spočívá v jejím důrazu na zvěstování Božího slova a přímluvné modlitby věřících. V závěru druhé kapitoly bude přiblížena struktura svátostných obřadů a jejich vztah k struktuře Farského liturgie.

Třetí, poslední kapitola, bude zaměřena do budoucnosti. Budou v ní představeny výsledky VIII. řádného sněmu CČSH, který přinesl do liturgického života církve některé nové obřady, jejichž potřeba byla pocíťována v souvislosti s přicházející proměnou pojetí pastorační péče a širším uplatněním laické služby v jejím rámci.

V závěru práce se pokusím o zhodnocení dosavadního vývoje v bohoslužebném životě CČSH.

1 VYBRANÉ OKAMŽIKY Z DĚJIN CČSH Z HLEDISKA LITURGICKÉHO VÝVOJE

Vznik Církve československé husitské, k němuž došlo na sjezdu Klubu reformního duchovenstva 8. ledna 1920, je spojen s osobností jejího prvního patriarchy, Dr. Karlem Farským. Farský si byl vědom potřeby bohoslužebného řádu v nové církvi, která přes počáteční období nesnází a vnitřních bojů² zachovala liturgii jako jeden z projevů náboženského života.

Požadavky modernistického reformního hnutí v sobě zahrnovaly také nároky na liturgickou reformu, která zahrnovala zejména užití rodného jazyka, o něž Farský velmi usiloval.³

Ještě před oficiálním vznikem nové církve přeložil dr. Karel Farský text římské mše do češtiny. Tuto mši sloužil o Velikonocích v r. 1919. O Vánocích téhož roku byla mše v češtině sloužena v mnoha kostelích reformními duchovními, a to podle prvního sešitu tzv. Českého misálu, který dr. Farský upravil. Tento sešit byl vydán nákladem Klubu reformního duchovenstva. Byť to bylo nedokonalé dílo, jehož nedostatky přiznával také sám Farský,⁴ mělo posloužit pouze jako podklad pro české vánoční bohoslužby.

Z praktických důvodů byl na přechodnou dobu nejprve ponechán v platnosti bohoslužebný řád církve římsko-katolické s tím, že bude mše sloužena mateřským jazykem.⁵ Římská mše však nadále zůstávala východiskem pro další Farského liturgickou tvorbu, jejímž plodem byl Český misál. Dr. Farský pokračoval v jeho tvorbě do podzimu 1920, kdy vyšel sedmý sešit. Vznikl tak ucelený soubor obsahující formuláře na neděle, svátky a památné dny celého církevního roku.⁶

² Srov. KUBALÍK, J. *České křesťanství*. Praha, 1947, s. 195-200.

³ Srov. FRÝDL, D. *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky: snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*. Brno, 2001, s. 137.

⁴ Srov. tamtéž, s. 138.

⁵ Srov. SPISAR, A. *Ideový vývoj církve československé*. Praha, 1936, s. 328.

⁶ Srov. BUTTA, T. „Liturgie podle dr. Karla Farského – vznik a vývoj v počátečním období“.

in: BUGEL, W. a kol. *Liturgická a eklesiální pluralita na území Československa v první polovině 20. století*. Olomouc, 2011, s. 97.

Duchovní kořeny Církve československé (husitské) vyrůstají ze západní tradice, ale také z tradice českobratrské a cyrilometodějské. Návaznost na Cyrila a Metoděje, zakladatele české křesťanské kultury,⁷ byla viděna v užití rodného jazyka jako bohoslužebného a v přijímání pod obojí.⁸ Snad proto, a snad i díky celkové atmosféře panující v nově zrozeném samostatném Československu po I. světové válce, se pouhé převzetí bohoslužebného řádu římsko-katolické církve, byť přeloženého do češtiny, jevílo jako nedostačující pro budoucí liturgický život nové církve.

Liturgie církve odráží její ideovou orientaci, ta ale byla teprve hledána. Hned na počátku se v CČS projeví dva proudy: první odkazoval ke svobodnému náboženskému vývoji, druhý k pravoslavné orientaci,⁹ v níž bylo spatřováno řešení otázky svěcení biskupů a kněží.¹⁰ Vlivem pravoslavné orientace byla v některých náboženských obcích CČS sloužena liturgie sv. Jana Zlatoústého.¹¹ V jiných obcích byla sloužena římská mše přeložená do češtiny. To vedlo k bohoslužebné nejednotnosti, a proto byl ve snaze o sjednocení bohoslužebného řádu vyzván prof. Tuháček k návrhu nové podoby bohoslužby, která by se více blížila východnímu obřadu.¹²

Tuháček připravil svůj návrh v r. 1921. Při své práci vycházel z římské i z pravoslavné liturgie. Např. tzv. Tužby, které zařadil do svého návrhu,¹³ mají svůj původ v části pravoslavné bohoslužby zvané ektenie. Farský – přes pozdější neshody s Tuháčkem – je ve svém návrhu také nakonec ponechal. Tuháček se navíc nechal inspirovat také bohoslužbami některých dalších západních církví.¹⁴ Farský měl

⁷ Srov. SPISAR, A. *Ideový vývoj církve československé*. Praha, 1936, s. 327-328.

⁸ Srov. BUTTA, T. *Staroslověnská bohoslužba a Liturgie Farského*. Praha: Blahoslav, 2013, s. 19.

⁹ Srov. KAŇÁK, B. ČERVENÝ, V. „Zápas o ideovou orientaci (1920-1924)“.

in: *90 let Církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 2010, s. 35.

¹⁰ Srov. SPISAR, A. *Ideový vývoj... s. 114-122*.

¹¹ KRUPICA, M. „Nalézání liturgického výrazu českého pravoslaví mezi válkami“. in: BUGEL, W. a kol. *„Liturgická a eklesiální pluralita na území Československa v první polovině 20. století“*. Olomouc, 2011, s. 135-145

¹² Srov. BUTTA, T. „Liturgie podle dr. Karla Farského – vznik a vývoj v počátečním období“. in: BUGEL, W. a kol. *Liturgická a eklesiální pluralita na území Československa v první polovině 20. století*. Olomouc, 2011, s. 98.

¹³ Srov. BUTTA, T. „Bohoslužebný život Církve československé husitské“. in: *90 let Církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 2010, s. 178.

¹⁴ Srov. tamtéž, s. 176.

ale k novému návrhu časté kritické připomínky, pro něž nakonec nedošlo k jeho vytištění.

Podle dr. Rutrleho, promítl Tuháček obsah své náboženské zkušenosti nejen do návrhu nové liturgie,¹⁵ ale také do své bohoslužebné knihy.¹⁶ Bohužel tato kniha, která vešla ve známost jako „Tuháčkův misál“, nebyla nikdy plně využita. Zahrnoval jak misál, tak také lekcionář. Kromě formuláře Farského liturgie obsahoval také její varianty s ohledem na svátky a památné dny a proměnné části podle církevního roku. Bylo to poměrně obsáhlé dílo, ale vadil na něm Tuháčkův liberální přístup, a proto bylo od jeho užívání postupně upuštěno.¹⁷ Tento přístup se projevoval např. tím, že v rámci čtení z Písma sv., které je běžnou součástí křesťanské bohoslužby, kladl vedle sebe na stejnou významovou rovinu texty biblické s texty ideovými, naučnými apod.¹⁸

Dr. Farský tedy po rozchodu s prof. Tuháčkem připravil novou liturgii sám. Byla vydána v r. 1923. Církevní sněm tuto liturgii přijal v r. 1924 na svém I. řádném zasedání. Liturgie Dr. K. Farského obsahuje prvky různých liturgických tradic, přitom ale tvoří organický samostatný celek.¹⁹ Je to pozoruhodné dílo,²⁰ které tvoří jádro duchovního života CČSH, a to i přes snahy o vytvoření alternativních bohoslužebných forem, jako např. Druhé liturgie CČSH nebo tzv. songových bohoslužeb.

V roce 1939 byla Liturgie podle K. Farského revidována a běžně užívána. To dokládá např. její vydání z roku 1951²¹

¹⁵ Srov. RUTRLE, O. „Náboženské základy Tuháčkovy liturgické tvorby“. in: *Náboženská revue Církve Českomoravské*. Praha: Blahoslav, 1943, ročník XV., 66-70.

¹⁶ *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ*. Za vedení liturgické komise zpracoval a upravil Alois Tuháček. Nápěvy Josef F. Pícha. Praha: Blahoslav, 1952.

¹⁷ Srov. SALAJKA, M. *Křesťanská bohoslužba*. Praha: Blahoslav, 1985, s. 44-45.

¹⁸ Např. na Den založení ČČS se četlo ze Zprávy naukového výboru I. řádného sněmu nebo z tzv. Prohlášení ČČS národu československému, podle příležitosti se četlo z historických statí, z Husových či Komenského listů, z Farského postil apod. Čtení z Evangelii bylo naštěstí ponecháno.

¹⁹ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Liturgická část*. Vydání druhé. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 9.

²⁰ Srov. BUTTA, T. Liturgie podle dr. Karla Farského – vznik a vývoj v počátečním období. in: BUGEL, W. a kol. *Liturgická a eklesiální pluralita na území Československa v první polovině 20. století*. Olomouc, 2011, s. 105.

²¹ *ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH ČČS*. Praha: Blahoslav, 1951.

nebo vydání z roku 1960.²² Formuláře k Farského liturgii jsou v nich obsahově shodné. Z toho usuzuji, že i v jiných vydáních od r. 1939 měla liturgie stejnou podobu až do její poslední revize. Ve vydání z r. 1960 je v úvodu stručné pojednání o církevním roku spolu s tabulkou pohyblivých svátků, dále pak Bohoslužebný řád CČS, vlastní Liturgie podle Dr. K. Farského a také Odpolední a večerní pobožnost podle F. Kalouse.

Revize v r. 1939 ale nebyla potvrzena žádným řádným sněmem CČSH. Proto bylo na prvním zasedání VI. řádného sněmu CČSH přijato usnesení na potřebě práce na další revizi, jejímž plodem je současná podoba Liturgie podle K. Farského.

Vedle liturgie našla své uplatnění v bohoslužebném životě CČSH také tzv. Kalousova pobožnost. Prof. František Kalous ji sestavil na počátku dvacátých let minulého století. Její hudební stránku zpracoval Josef F. Pícha. Stejně jako Liturgie K. Farského prošla také Pobožnost revizí a byla v novém provedení vydána v roce 1995. Není určena k eucharistickému slavení, je však odrazem úsilí církve o službu zvěstování Božího Slova a o modlitební život náboženských obcí CČSH. Na základě principu obecného kněžství je zamýšlena jako pobožnost, kterou může vést duchovní, ale také kazatel ve služebním poměru nebo laický dobrovolný kazatel. Nachází své uplatnění zejména při večerním shromáždění věřících v době Adventu, v Postní době nebo při tzv. „Májových pobožnostech“, ale i při jiných dalších příležitostech.²³

²² *LITURGIE PATRIARCHY DR. K. FARSKÉHO*. Vydala Ústřední rada CČS. Praha, 1960.

²³ Srov. *POBOŽNOST CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ podle Františka Kalouse*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 1995, s. 3.

2 BOHOSLUŽEBNÝ ŽIVOT CČSH

Křesťanská bohoslužba je určitý děj, který má svůj obsah, průběh, dynamiku. Aby mohla být prožívána ve společenství, užívá církev služebných nástrojů a pomůcek. Nejen bohoslužebných knih, ale i dalších liturgických předmětů. Ty všechny samy o sobě nejsou bohoslužebným životem, ale spíš jeho projevem, který umožňuje tento život vnímat.

2.1 BOHOSLUŽEBNÉ KNIHY

Úkolem nové revize byl pověřen liturgický výbor VI. Řádného sněmu CČSH. Po ukončení sněmu v r. 1981 byla další práce svěřena Pracovní skupině liturgické komise CČSH. Jako výsledek této práce byla v roce 1992 na základě usnesení druhého zasedání VII. řádného sněmu CČSH z roku 1991 vydána Bohoslužebná kniha CČSH.²⁴

Její název je shodný s názvem výše zmiňované bohoslužebné knihy od prof. Tuháčka vydané r. 1952, ale jedná se o dvě různá díla. Tuháčková bohoslužebná kniha obsahuje kromě „Liturgie patriarchy Dra. K. Farského“ také chvalozpěvy k různým obdobím církevního roku, množství textů proměnlivých částí liturgie a také biblické texty a formuláře pro svátky, slavnosti a památné dny.

Bohoslužebná kniha CČSH z roku 1992 není tak obsahově bohatá. Byla vydána ve dvou dílech. V prvním díle je vedle tzv. „První liturgie Církve československé husitské podle patriarchy Karla Farského“ také již zmíněná „Druhá liturgie Církve československé husitské“, dále přehled církevního roku a jeho členění a také přehled církevních svátků. V druhém díle, který se také označuje jako tzv. Malý misál, jsou uvedeny proměnné části liturgie podle období

²⁴ *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Liturgická část.* Vyдала Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 1992.

církevního roku.²⁵ Proměnné části liturgie jsou ale také součástí bohoslužebných formulářů obou liturgií CČSH. Jsou buď vázány na období liturgického roku, nebo představují volitelnou variantu liturgických textů, které si může kněz vybrat sám dle svého uvážení. Oba díly bohoslužebné knihy jsou ještě doplněny o samostatné revidované vydání Pobožnosti podle F. Kalouse z roku 1995.²⁶

Obřadní příručka neboli Agenda, je další liturgickou knihou. V ní jsou obsaženy svátostné i mimosvátostné obřady k různým příležitostem. Snaha o její vytvoření je v CČSH patrná od jejího počátku. Dr. Farský sestavil svou příručku v r. 1920, tedy už v roce vzniku CČSH. Agenda byla součástí i některých zpěvníků, jako je tomu např. u zpěvníku z r. 1930.²⁷ Předlohy jednotlivých obřadů jsou také v již zmíněné Bohoslužebné knize prof. Tuháčka. V roce 1951 vyšla celocírkevní Agenda, kterou ve spolupráci s ideovou radou CČS sestavil Vlastimil Drtina. Je v ní vidět snaha o jednotný ráz obřadů a jejich uspořádání v jedné příručce,²⁸ schází v ní ale formulář pro svátost večeře Páně, konanou mimo rámec Farského liturgie. Není v ní také žádný obřad pro kněžské svěcení nebo biskupskou ordinaci. Vlastimil Drtina rozložil obsah Agendy do dvou částí. V první, zvané „Obřady“, se věnuje různým okolnostem, za nichž mohou být svátostné i mimosvátostné obřady konány. A tak odlišuje např. křest ve sboru nebo v domácnosti, zpověď dospělých a zpověď dětí apod. V druhé části, nazvané „Pastorační pomůcky“, předkládá modlitby a texty k různým příležitostem. Tyto texty, jak vyznívá z úvodů k nim, byly zamýšleny jako návody či vzory sloužící duchovnímu jako vodítko v konkrétní situaci, např. zamyšlení pro útěchu nemocných, modlitba a čtení z Písma u umírajících, zpovědní zrcadlo, ale také jsou zde uvedeny texty pro biřmovance či vzory pro pohřební

²⁵ *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Liturgické modlitby podle období církevního roku (malý misál).* Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 1992.

²⁶ *POBOŽNOST CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ (podle Františka Kalouse).*

Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 1995.

²⁷ *ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH CČS.* Ústřední rada CČS. Praha: Blahoslav, 1930.

²⁸ *AGENDA. Za vedení ideové rady církve československé zpracoval a upravil Vlastimil Drtina.* Praha: Blahoslav, 1951.

oznámení. Drtinovi zřejmě šlo o vytvoření praktické pomůcky pro duchovní v jejich službě.

Na tyto snahy navázala CČSH, když podnikla kroky k vydání nové Obřadní příručky, která by reflektovala nejen vývoj jazyka, ale hlavně vývoj v oblasti duchovní péče. V roce 1991 byl na VII. řádném sněmu CČSH zvolen liturgický výbor, který byl pověřen vypracováním nové Agendy. Ta byla poprvé vydána v roce 1994 a po mnoha diskuzích a připomínkách nakonec schválena ve své současné podobě v roce 2001 na 2. zasedání VIII. sněmu a v roce 2006 byla vydána.²⁹ V současné podobě má Agenda tři části. Pro potřeby CČSH byly vydávány samostatně. První, již zmíněná část, obsahuje pokyny k vysluhování svátostí, u nichž jsou – podobně jako u zmíněné Drtinovy agendy – zohledněny okolnosti, za nichž mohou být svátosti vysluhovány. Dále obsahuje obřady mimosvátostné a antifony a rezponzoria. V této hudební části se odráží snaha o zapojení shromážděné obce.

Druhá část Agendy byla vydána v roce 1997. Obsahuje pohřební obřady³⁰, modlitby a texty pro zvláštní příležitosti a sbírku vhodných písní. Byla sestavena liturgickým výborem VIII. sněmu CČSH.

Třetí část Agendy³¹, také navržená liturgickým výborem VIII. sněmu CČSH, byla schválena na závěrečném zasedání sněmu 18. října 2014. Svým obsahem je orientována zejména na obřady související s přijetím do služby v církvi, jako např. obřad pověření a vyslání kazatele, katechety anebo pastoračního asistenta, anebo obřad k zahájení katechumenátu.

Doplňující liturgickou knihou k Liturgii CČSH je tzv. „Lekcionář“, neboli kazatelský cyklus. Je to soubor tří svazků označených A, B, C, vydávaných samostatně pro každý rok. Každý svazek obsahuje biblické texty pro jednotlivá čtení při nedělních bohoslužbách a svátcích podle církevního roku. Jsou v něm obsaženy

²⁹ AGENDA. *Obřadní příručka Církve československé husitské. První část.* Praha, 2006.

³⁰ AGENDA. *Druhá část – Pohřební obřady Církve československé husitské.* Praha, 1997.

³¹ AGENDA. *Třetí část – Obřady Církve československé husitské. Návrh liturgického výboru VIII. sněmu CČSH.* Vydalo Sněmovní centrum CČSH. Praha, 2010.

také proměnné části liturgie.³² Zajímavým dílem je poslední vydání lekcionáře. Dostal název: „Bohoslužebná kniha Církve československé husitské“.³³ Nejen svým názvem, ale také obsahem částečně navazuje na myšlenku jedné bohoslužebné knihy, která byla realizována v Tuháčkově misálu. V tomto novém lekcionáři je totiž kromě čtení pro neděle a svátky a proměnných liturgických částí také Farského liturgie, ale bez notového zápisu. V náboženských obcích jsou obvykle všechny potřebné liturgické knihy k dispozici, a tak se nabízí využití tohoto nového lekcionáře jako pomůcky na cesty do tzv. bohoslužebných středisek, nemocnic apod.

„Žaltář“³⁴ je další knihou, která se vztahuje k bohoslužebnému životu CČSH. Je určen k denní modlitbě věřících. Je sestaven tak, aby za předpokladu trojího denního čtení (ráno, v poledne a večer) bylo možno všech 150 žalmů projít v pětítýdenním cyklu. Navíc jsou zde také texty modliteb před vlastním čtením z Písma a po něm a biblické verše.

Poslední knihou užívanou v CČSH při bohoslužbách je „Zpěvník CČSH“. Ve své současné³⁵ podobě obsahuje 340 písní, souhrn věrouky CČSH označený jako „Věra našich sborů“, dále obě „Liturgie“ a „Večerní pobožnost“ a ve své poslední části také sbírku modliteb pro různé životní situace.³⁶ Písně jsou v něm uspořádány do devíti skupin podle příležitosti nebo období církevního roku.

³² *EKUMENICKÝ LEKCIONÁŘ řada A. Kazatelský cyklus Církve československé husitské pro liturgický rok 2010-2011.* Praha: 2010.

³³ *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. 1. díl-řada A.* Praha, 2013.

³⁴ *ŽALTÁŘ. Modlitby duchovního života.* Vydala DR čsl. církve husitské v Hradci Králové.

³⁵ Více k historickému vývoji „Zpěvníku“ srov. KOVALČÍK, Z. „Hudba v Církvi československé husitské“. in: *90 let Církve československé husitské.* Praha: Blahoslav, 2010, s. 189-193.

³⁶ *ZPĚVNÍK CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Ústřední rada CČSH.* Praha: Blahoslav, 2001.

2. 2 STRUKTURA PŮVODNÍ LITURGIE PODLE K. FARSKÉHO

Bohoslužba slova a bohoslužba večeře Páně jsou nejstarším základem křesťanské bohoslužby. Jsou zachovány také ve Farského liturgii³⁷. Ve své původní podobě před revizí z roku 1939 je liturgie rozdělena na čtrnáct oddílů. Osm prvních oddílů je součástí bohoslužby slova: *Modlitby úvodní, Doznání, Tužby, Modlitba, Čtení písma, Blahoslavenství, Promluva a Vyznání*. Zbýlých šest náleží k bohoslužbě večeře Páně: *Obětování, Chvalozpěv, Zpřítomnění, Osvědčení, Otče náš a Přijímání*.³⁸

Kněz přichází za hudebního doprovodu za Stůl Páně, od nějž pozdraví obec Apoštolským pozdravem a zahájí bohoslužbu spolu s její první částí zvanou **Modlitby úvodní**: „Milost Pána Jezu Krista, a láska boží a účastenství Ducha svatého se všechněmi vámi!“ Pozdrav je zpíváný s hudebním doprovodem, během pozdravu se věřící znamenají křížem. Jejich odpověď má také zpívanou podobu: „I s tebou Hospodin.“³⁹ Kněz pak pokračuje proklamací Božího království: „Blahoslaveno buď království tvé, Bože, v nás a mezi námi po věky věkův“ s odpovědí lidu: „Bůh v nás a my v Bohu.“⁴⁰ Následující rezponzorium obsahuje prosby za schopnost věřících otevřít rty k modlitbám. Věřící v něm také vyjadřují vůli k vyznání vin a k vzdání chval a díky Bohu:

- K.: „Bože věčný! Nechať otevřem Ti svoje rty.“
O.: „A modlitby sdělíme Ti z duše citem pohnuté.“
K.: „Hospodine vševládnoucí! Tobě přednésti chcem přiznání svých hříchů a chyb svých.“
O.: „Tobě prosby přednést, chválu vzdát i věčný dík.“
K.: „Bože, povznes k upřímnosti duše naše.“
O.: „Aby duch náš povznesl se k Tobě obětí vzácnou.“

³⁷ Srov. BUTTA, T. *Znovuobjevování daru Liturgie*. Pro vnitřní potřebu CČSH vydalo tiskové centrum při DR Brno, 2007, s. 4.

³⁸ Srov. *ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH CČS*. Ústřední rada CČS. Praha: Blahoslav, 1930, s. 234-261.

³⁹ Tamtéž, s. 234.

⁴⁰ Tamtéž, s. 235.

K.: „A my v síle Tvé se vrátíme zas odtud k dílu svému.“

O.: „S Tebou, Hospodine.“⁴¹

Po *Modlitbách úvodních* je v další části, zvané **Doznání**, prostor pro společné vyznání vin a prosbu za jejich odpuštění spolu s vyjádřením touhy napravit to, co bylo zmařeno:

K.: „Bože, Otče všehomíra předobrá! Ty's dopustil, že jsme. Máme žít podle řádu tvého zákona životem života tvého, Ty věčný živote náš. S Tebou máme spolupracovat, Tvůrče všemocný! My však tolikrát vždy zase nedbáme svých všedních povinností; nad to pak i svévolnými činy rušíme žádoucí zdar tvého tvoření k necti Tobě sami v sobě a i k ublížení bližním svým. Přiznáváme se k svým poblouzením všem i hříchům, a jen prosíme: Opuť, Bože, a dej síly nám vrátit se na cestu tvé pravdy zas. Ať smíme se opět cítit tvými dítkami a jsme s věčným řádem vševládne tvé lásky znovu zajedno.“

K.: „Hospodine! Opuť nám a všem, kdož provinili jsme se před Tebou.“

O.: „My již ochotni jsme napravit, co jsme zmařili.“

K.: „Račiž rozjasni tvář svou nad námi.“

O.: „Aby jasné světlo pravdy zradostnilo opět žití naše.“⁴²

Text vyznání vin se vyvíjel spolu s liturgií. Každá její úprava přinesla změny i v této části, ale v rámci původní Farského liturgie jde o pevně daný text, který už jen pro jeho dialogický charakter není možné snadno změnit. Po vyznání vin je shromážděnou obcí zpívána první sloka písně, po níž kněz čte tzv. introit – vstupní čtení z Písma svatého, které se vztahuje k danému dni.⁴³

Tímto čtením je *Doznání* uzavřeno a následuje další část bohoslužby zvaná **Tužby**. Jedná se o tři knězem zpívané prosby, které svým obsahem odkazují k liturgii Jana Zlatoústého,⁴⁴ v níž Tuháček

⁴¹ ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH ČČS. Ústřední rada ČČS. Praha: Blahoslav, 1930, s. 235-236.

⁴² Tamtéž, s. 236-237.

⁴³ Srov. tamtéž, s. 237.

⁴⁴ Srov. RUTRLE, O. *Liturgika II. díl*. Skriptum pro studijní účely Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze. Praha: 1954, s. 84.

nacházel inspiraci při sestavování svého návrhu liturgie pro Církev československou. Každá prosba je zdůrazněna zpívanou odpovědí lidu. V odpovědích se zase odráží vliv „Kyrie“ z Římské mše.⁴⁵ Tehdejší „Kyrie“ ale mělo podobu devatera proseb a bylo vyhrazeno knězi, případně dalším příslušujícím kněžím nebo ministrantům.⁴⁶ Oproti tomu ve Farského liturgii jsou tyto odpovědi určeny lidu a jsou pouze tři. První odpověď je v řečtině, druhá ve staroslověnštině a třetí v češtině. Je tím připomínán příchod Cyrila a Metoděje mezi Slovany a jejich působení na Moravě.⁴⁷ Tužby mají tuto podobu:

- K.: „S myslí mírnou a pokojnou modleme se k Hospodinu.“
O.: „Kyrie, eleison.“
K.: „Za mír všech národů, za svornou práci všech církví a vyznání i všech lidí dobrých, a zvláště za upokojení naší vlasti a sjednocení všeho Slovanstva modleme se k Hospodinu.“
O.: „Gospodi, pomiluj.“
K.: „Abychom všichni povinnosti svoje k svým rodinám, obcím, k státu i církvi naší československé každodenně poctivě se snažili konati (v upomínku zesnulého bratra, sestry N. N.) modleme se k Hospodinu.“
O.: „Smiluj se, Hospodine.“⁴⁸

Tužby mohou být příležitostně rozšířeny o další prosby při vzpomínce na zesulé, u příležitosti významného svátku nebo výročí apod., jak ukazuje např. blahopřání prezidentu Masarykovi: „Za zdraví našeho presidenta Masaryka, aby mu Bůh ve zdraví a síle dopřál osvíceně a šlechetně vést veškero občanstvo republiky ku blahu a štěstí, modleme se k Hospodinu.“⁴⁹ Shromážděná obec odpovídá na tyto další prosby nejčastěji slovy, Smiluj se, Hospodine. Pouze v případě upomínky za „...všechny, kdož posvětili svoje žití

⁴⁵ Srov. RUTRLE, O. *Liturgika II. díl*. Skriptum pro studijní účely Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze. Praha: 1954, s. 84.

⁴⁶ Srov. *ŘÍMSKÝ MISÁL*. Přeložil a poznámkami liturgickými opatřil Marian Schaller. Praha, 1947, s. 494-495

⁴⁷ Srov. *ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH ČČS*. Ústřední rada ČČS. Praha: Blahoslav, 1930, s. 238.

⁴⁸ Tamtéž, s. 237-238.

⁴⁹ Tamtéž, s. 239.

v oběť za svobodu a zdar naší vlasti...“⁵⁰ zní odpověď takto: „Na mnohá léta, mnohá léta, na mnohá léta!“ anebo „Věčná jim paměť, věčná paměť, věčná jim paměť!“⁵¹ V literatuře zvolené k tématu práce nenašel vysvětlení původu této odpovědi.

Tím jsou *Tužby* uzavřeny a je prostor pro *Modlitbu*. Tato modlitba může být nahrazena jakoukoli jinou modlitbou podle období církevního roku,⁵² patří tedy k proměnným částem liturgie. Duchovní ji recituje nebo zpívá:

„Přispěj nám, síly přej a v dobrém zachovej nás, Bože, svou milostí.
Pane Bože náš, jehož moc je nevýslovná a milosti síla nevypravitelná,
Ty sám podle řádu lásky své shlédni na nás v tomto našem sboru, prokaž
i nám štědrú milost svou a požehnej dědictví svému, neboť Tobě z nás
náleží veškerá čest i Sláva Otci, Synu, Duchu svatému po věky věkův.“⁵³

Na tuto modlitbu odpovídá lid zpěvem: „A mír a pokoj lidem dobré vůle na zemi.“⁵⁴ V postní době nebo v případě pohřbu se vynechává závěrečná část modlitby začínající slovem „neboť...“⁵⁵ Zpěv druhé sloky písně je přechodem k další části zvané *Čtení písma*. Před vlastním čtením pronáší kněz modlitbu, která má svůj původ v Liturgii sv. Jana Zlatoústého⁵⁶: „Rozsvěť v srdcích našich, lidumilný Bože, nehynoucí světlo božského poznání svého, bychom v záři pravdy tvé, jak nám ji Kristus zjevil, učili se také duchem žít a v citech pro ni něžnou láskou účinně planuli.“⁵⁷ Po té čte z epištoly daný text. Podle poznámek k liturgii mohou po čtení epištoly „...připojeny býti verše stupňové zvané, jsou-li v dobrém vztahu k myšlence dne.“⁵⁸ Z Římské mše je znám tzv. *responzoriální žalm*, dříve označovaný *Graduale*. Jeho smyslem je dát věřícím prostor

⁵⁰ ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH ČČS. Ústřední rada ČČS. Praha: Blahoslav, 1930, s. 239.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Tamtéž, s. 240.

⁵³ Tamtéž, s. 240-241.

⁵⁴ Tamtéž, s. 241.

⁵⁵ Srov. tamtéž.

⁵⁶ Srov. LITURGIA SV. JANA ZLATOÚSTEHO. Pravoslávna cirkev na Slovensku. Prešov, 1996, s. 53.

⁵⁷ ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH ČČS. Ústřední rada ČČS. Praha: Blahoslav, 1930 s. 242.

⁵⁸ Tamtéž.

k tomu, aby slyšené slovo mohlo tzv. doznít, čas k meditaci.⁵⁹ Čtení tzv. stupňových veršů ve Farského liturgii sice zůstalo zachováno, ale byl změněn jeho smysl, protože už se nevztahuje k předchozímu čtení z Písma, ale k tzv. myšlence dne, která zaznívá v *introitu* na začátku bohoslužby.

Další část liturgie se jmenuje **Blahoslavenství**. Je to zpěv parafrázovaných veršů z Matoušova evangelia (srov. Mt 5,1-12)⁶⁰, který má rezponzoriální podobu. Zpěv blahoslavenství patří do proměnných částí liturgie a je rozdělen podle období církevního roku do tří skupin: vánoční, velikonoční a svatodušní. Např. pro svatodušní dobu je určen tento text:

O.: „Blahoslavení milosrdní, neboť oni také milosrdenství dojdou.“

K.: „Blaze tě, kdož po právu žízni, neboť touha jejich ukojena bude přec.“

O.: „Blaze těm, kdož pokoj hledají, neboť oni jistě dětmi božími již jsou.“

K.: „Pročež radujte se a těšte; neboť nebe v duši bude odplatou vaší.“⁶¹

Blahoslavenství slouží k přípravě na slyšení evangelia. Čtení je součástí této liturgické části a plynule na ni navazuje. *Blahoslavenství* má svůj původ v Liturgii sv. Jana Zlatoústého. Farský je vložil mezi čtení epištoly a evangelia, jako tomu bylo v římské mši.⁶² Po té, co kněz dozpíval poslední verš blahoslavenství, pozvedne z bohoslužebného stolu bibli tak, aby byla dobře vidět, a zpívá: „Slovo moudré“, čímž upozorňuje shromážděnou obec na to, že bude čteno evangelium. Také tento úvod čtení evangelia má původ v pravoslavné bohoslužbě,⁶³ kde má své místo před čtením epištoly.⁶⁴

⁵⁹ Srov. ADAM, A. *Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 193-194.

⁶⁰ Pro potřebu uvedení biblických odkazů a citací v této práci byl použit *Český ekumenický překlad bible*. Česká biblická společnost, 1995.

⁶¹ *ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH ČČS*. Ústřední rada ČČS. Praha: Blahoslav, 1930, s. 243.

⁶² Srov. RUTRLE, O. a TRTÍK, Z. *Vzhůru srdce*. Skriptum pro studijní účely Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze. Praha: 1953, s. 63.

⁶³ Srov. tamtéž, s. 64.

⁶⁴ Srov. *LITURGIA SV. JÁNA ZLATOÚSTEHO*. Pravoslávna cirkev na Slovensku. Prešov, 1996, s. 51.

Na to obec odpovídá: „Vstaňme a poslechněme“⁶⁵ a povstane k slyšení. Po vzájemném pozdravení pokoje kněz zpěvem ohlašuje: „Stať sv. evandělia podle sepsání Lukášova (Markova, Matoušova, Janova).“ Během ohlášení se obec znamená křížem a pak odpovídá: „Sláva Bohu v Kristu.“ Po té kněz oznámí příslušné verše a přečte daný text. Po čtení evangelia lid odpovídá slovy: „Blaze blahověstcům.“⁶⁶ Evangelium byla a je také v CČS(H) prokazována zvláštní úcta, která je ve Farského liturgii vyjádřena zejména tím, že ohlášení čtení je slavnostní, je zpíváno s hudebním doprovodem a čtení je vyslechnuto ve stoje, zatímco předchozí čtení epištoly je ohlášeno prostě a vyslechnuto v sedě.

Na tomto místě liturgie přechází do další části – *Promluvy* neboli homilie. Po čtení evangelia, jímž končí část zvaná *Blahoslavenství*, je prostor pro hudební vložku. Jde o zpěv tzv. písně k promluvě,⁶⁷ která má své pokračování také na konci promluvy. Měla by svým obsahem podpořit to, co zaznělo ve čtení z evangelia a dát věřícím prostor k tomu, aby slyšené slovo mohlo doznít a být hlouběji uchopeno, a stejně tak na konci promluvy kněze má tato píseň poskytnout potřebný čas k porozumění výkladu. Možná to lze přirovnat k obrazovému rámu, jehož smyslem je zvýraznění, vyzdvižení malířova díla. Obrazový rám ovšem může také dílu poskytnout službu zcela opačnou. Stejně tak nevhodně zvolená píseň může obsah slyšeného Božího slova a jeho aktualizaci ve výkladu zcela překrýt. Proto si myslím, že by výběru písně měla být věnována náležitá pozornost.

Další část, která ve Farského liturgii po *Promluvě* uzavírá bohoslužbu slova, se nazývá *Vyznání*. Tady je připojena poznámka, že vyznání víry není v pravém smyslu modlitbou, ale pouze osvědčením, a proto nepatří nutně do struktury bohoslužby a zařazuje se pouze do bohoslužeb konfesního rázu⁶⁸ (na vznik církve, k památce M. J. Husa apod.). Vyznání víry ale mělo od počátků církve své pevné místo

⁶⁵ ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH CČS. Ústřední rada CČS. Praha: Blahoslav, 1930, s. 244.

⁶⁶ Tamtéž, s. 244-245.

⁶⁷ Srov. tamtéž, s. 245.

⁶⁸ Srov. tamtéž.

v jejím bohoslužebném životě, je shrnutím víry církve, s níž se jednotliví věřící ztotožňují a ve společném vyznání mohou pociťovat sounáležitost a jednotu. Proto se domnívám, že vynechání vyznání víry, zejména při pravidelné nedělní bohoslužbě není vhodné. Tento přístup k vyznání víry byl v CČS(H) odstraněn revizí liturgie z r. 1939 a dnes je vyznání pevnou součástí Farského liturgie. *Promluvou* (příp. *Vyznáním*) přechází bohoslužba slova v původní Farského liturgii v bohoslužbu večeře Páně. Ta je zahájena částí zvanou **Obětování**, které ve Farského liturgii sleduje klasické tradice východní i západní. Farského formulace liturgických výzev připomínají východní způsob, který je ale transponován do Farského teologického schématu.⁶⁹

V úvodu *Obětování* zaznívá od Stolu Páně výzva k oběti srdcí Bohu: „V míru a pokoji podejme srdce svá Bohu v oběť svatou.“ Lid odpoví: „Na usmířenou a v oběť chvály.“⁷⁰ Kněz pak pokračuje recitovanou výzvou k smíření s bližními podle Mt 5,23-24. Může také použít podle uvážení kterýkoli jiný vhodný biblický verš. Po verši je zpívána další sloka písně. Kněz pak tiše pokračuje následující modlitbou:

„Bože svatý! Nikdo z těch, kdož spoutáni chtějí zůstat tělesnými žádostmi své sobeckosti, není mocen Tobě sloužiti a s Tebou spolupracovati. Proto prosíme Tebe, Otče milostiplný, shlédni na mne, nehodného služebníka díla svého tvůrčího: očiť duši mou, a silou Ducha svého učiň mě hodným přispěti tu k zpřítomnění svaté oběti syna tvého Jezu Krista, Pána našeho, v těchto živných darech země, bych pomohl v lidských srdcích budit ducha téže obětovnosti, jsa si vědom kněžské povinnosti své a sám hotov k obětem.

Vímť, že já sám nejsem vlastním knězem lidu tvého tohoto, nýbrž Kristus, syn tvůj obětovaný, v němžto chválu Tobě vzdáváme i přesvatému Duchu tvému Všeživiteli po věky věkův.“⁷¹

⁶⁹ Srov. RUTRLE, O. *Liturgika II. díl*. Skriptum pro studijní účely Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze. Praha: 1954, s. 87.

⁷⁰ *ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH CČS*. Ústřední rada CČS. Praha: Blahoslav, 1930, s. 246.

⁷¹ Tamtéž, s. 246-247.

V tomto původním Farského textu k *Obětování* jsou obsaženy určité náboženské momenty, které provází akt zpřítomnění Kristovy oběti: Vzývání Boha a Ducha svatého, vyznání svrchovaného Kristova kněžství a prosba za probuzení obětavého ducha.⁷² Svůj původ má v Liturgii sv. Jana Zlatoústého⁷³, obsahová shoda je nepatrná. Farský tuto modlitbu značně zkrátil a dal jí vlastní smysl. Navíc ji zakončil dodatkem, který má výrazný protikatolický rys. Můj pohled na tento dodatek je ten, že je to také svým způsobem odkaz na dobu, v níž Farského liturgie vznikla.

Když dokončil tuto modlitbu, vezme duchovní do rukou „chléb“⁷⁴ a kalich s vínem, zřetelně obojí pozdvihne a pokračuje, nyní už hlasitě:

„Tobě, věčný dárce života, podáváme z ušlechtilých darů země svého tuto počest uznávající, že jen tvou vůlí živi jsme a z tvého života se živíme, tak jak poznání to obnovil v nás Syn tvůj, Ježíš Kristus, jehož milost nechať v účastenství Ducha tvého jest se všemi námi po věky věkův.“⁷⁵

Obec odpoví zpívaným „Amen“. Tím končí část zvaná *Obětování* a bohoslužba přechází k části, která se jmenuje *Chvalozpěv*.

Z původní tradiční výzvy k díkůvzdání Bohu s utvrzením, že je důstojné a spravedlivé zůstal v úvodu *Chvalozpěvu* pouze počáteční dialog: „Vzhůru srdce!“ „Zvedněme k Hospodinu.“⁷⁶ Za něj vkládá kněz podle liturgické doby či příležitosti některý z chvalozpěvů. Např. v Tuháčkově misálu je jich uvedeno 25 nejen k danému období círk. roku, ale i k různým příležitostem. Např. k Novému roku, Chvalozpěv o životě a smrti zpívaný na den památky zesnulých, nebo

⁷² Srov. RUTRLE, O. *Liturgika II. díl*. Skriptum pro studijní účely Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze. Praha: 1954, s. 88-89.

⁷³ Srov. *LITURGIA SV. JANA ZLATOÚSTEHO*. Pravoslávna cirkev na Slovensku. Prešov, 1996, s. 69-70.

⁷⁴ V poznámce ve formuláři je uveden „chléb“. Toto označení ve Farského liturgii ale neplatí pro jakýkoli chléb, jen pro bohoslužebný, tedy hostii. Na jiném místě (s. 256) je zmíněna hostie. Pojmy byly zřejmě volně zaměňovány.

⁷⁵ *ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH ČČS*. Ústřední rada ČČS. Praha: Blahoslav, 1930, s. 247.

⁷⁶ Tamtéž, s. 248.

také chvalo zpěv ke dni Marie matky Páně a další.⁷⁷

Chvalo zpěv ve Farského liturgii tvoří podle Rutrleho úvod k tzv. eucharistické modlitbě, která byla pronášena nad přinesenými dary a byla díkůvzdáním Bohu za kalich vína a chléb.⁷⁸ Eucharistickou modlitbu v tomto smyslu Farského liturgie neobsahuje. Pouze se jí blíží svou povahou a obsahem předchozí modlitby k *Obětování*. Bezprostředně za *chvalo zpěv* je připojen tzv. Sanktus, a hned za ním také Benediktus. Stejnou stavbu měla v té době preface římské mše.⁷⁹ Následuje další sloka písně,⁸⁰ po níž kněz pokračuje modlitbou:

„Poněvadž pak velké již jest při nás milosrdenství tvé, že's nás Sobě, Bože, stvořil, Kristem vykoupil i Duchem milosti své osvítil k spasení a každodenně živíš a chováš, za to všechno Tobě Otče nejdobrotivější, z vděčných srdcí děkujeme prosíce: V čemkoli kdo milosti tvé potřebuje a k Tobě se utíká, ať není zahanben.“⁸¹

Tato modlitba je pak ještě rozšířena buď pravidelně v neděli o modlitbu za pomoc v soukromých potřebách, anebo o významných svátcích o modlitbu za blaho obecné.⁸² Na ni pak navazuje prosba o sjednocení s Bohem, která je úvodem k další části zvané *Zpřítomnění*.⁸³ Ta obsahuje slova ustanovení večeře Páně, která Farský obohatil o vlastní interpretaci ustanovení (v násl. textu odlišena kurzívou):

K.: „Jenžto (Kristus Ježíš) sedě s apoštoly svými naposled a své dílo lidstvu zpřítomniti chtěje pro věky budoucí: vzav chléb do svatých svých rukou, díky činil zaň a lámaje, jim rozdával jej řka: Vezměte a jezte z něho všichni: Totoť jest mé tělo, kteréž dává se za vás. Takť i kalich s vínem po večeři vzav, *aby zůstavil nám smysl životního utrpení a v srdce vštípil přesvědčení, že má člověk jeden*

⁷⁷ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ*. Za vedení liturgické komise

zpracoval a upravil Alois Tuháček. Nápěvy Josef F. Pícha. Praha: Blahoslav, 1952, s. XXXV - LXXV.

⁷⁸ Srov. RUTRLE, O. *Liturgika II. díl*. Skriptum pro studijní účely Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze. Praha: 1954, s. 90.

⁷⁹ Srov. *ŘÍMSKÝ MISÁL*. Přeložil a poznámkami liturgickými opatřil Marian Schaller. Praha, 1947, s. 503-504.

⁸⁰ Srov. *ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH ČČS*. Ústřední rada ČČS. Praha: Blahoslav, 1930, s. 248.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Srov. tamtéž, s. 249.

⁸³ Srov. tamtéž, s. 250.

druhému se obětovati a píti z kalicha života sladké i trpké, příjemné i odporné, žehnaje, jim píti z něho dával řka: Tentot kalich jest ta nová smlouva v krvi mé, kteráž vylévá se za vás. To čiňte na mou památku.“

O.: „Amen.“

K.: „Pokloňme se Pánu.“

O.: „Bohu Otcí svému.“⁸⁴

Ve Farského interpretaci ustanovení večeře Páně se odráží prosba, která zazněla v modlitbě k *Obětování*: „bych pomohl v lidských srdcích budít ducha téže obětovnosti“.⁸⁵ Závěrečný dialog *Zpřítomnění* (Pokloňme se Pánu – Bohu Otcí svému) předpokládá přítomnost Boha v Ježíši Kristu, jemuž náleží veškeré uctívání.⁸⁶ Proto obec u slov ustanovení večeře Páně stojí. Tuto výlučnou úctu vzdávanou Bohu vyjadřuje úvod k tzv. **Osvědčení**, další liturgické části: „Bože, Duchu všemocný! My neskláníme hlav svých před ničím, ani před chlebem a vínem, aniž před tělem anebo před krví, leč jen před Tebou, Ty nevystihlý Tvůrce náš a věčný lékaři duší.“⁸⁷ Po tomto úvodu následuje zpěv sloky písně, který ale vzhledem k dynamice liturgického děje může působit rušivě, protože po písni kněz pokračuje:

„A toužíme jen: Tak jako jsi učedníkům Ježíšovým v oné slavné chvíli seslal Ducha svého, jak on jim byl zaslíbil: Obnov stejným nadšením týž oheň svatý v srdcích našich. Mocným vanem tvůrčí životnosti své ať týž Duch pravdy pronikne i k duším našim. Tobě posvěti nás a sjednotí s Tebou, Otce věčným, skrze téhož Krista, Pána našeho, tímto chlebem a v tomto vína kalichu, bychom nebyli již my, než on sám v nás a mezi námi jako mezi apoštoly v oné večeři, když se rozhodoval pro největší dílo bolesti, v oběť vynaloživ celou sílu duše, co jí v synu člověka jen utajeno býti může. Budiž, Bože; dosti oběti té čisté, slavné, neposkvrněné a zlému konec.“⁸⁸

⁸⁴ ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH ČČS. Ústřední rada ČČS. Praha: Blahoslav, 1930, s. 250-253.

⁸⁵ Srov. tamtéž, s. 247.

⁸⁶ Srov. RUTRLE, O. *Liturgika II. díl*. Skriptum pro studijní účely Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze. Praha: 1954, s. 92.

⁸⁷ ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH ČČS. Ústřední rada ČČS. Praha: Blahoslav, 1930, s. 254.

⁸⁸ Tamtéž.

Je to prosba o Ducha svatého a sjednocení s Bohem skrze Krista a skrze chléb a víno, jíž je vyjádřena víra v Ježíšovu přítomnost uprostřed shromážděné obce. Text *Osvědčení* ještě pokračuje vzpomínkou na zesnulé, na apoštoly, mučedníky i na matku Páně Marii, abychom: „se zděděnou hřivnou životního díla jejich věrně hospodařili a šťastně rozmnoženou odkázali budoucím.“⁸⁹ Vyjádření naděje v nový život a výzva k modlitbě Páně *Osvědčení* uzavírá.

Modlitba **Otče náš** je společně zpívána slavnostním nápěvem, a to ve stoje. V této části je obsažen vlastní úkon lámání chleba. Obec zůstává po modlitbě Páně stát. Bohoslužba se blíží ke svému vrcholu. Kněz bere do rukou hostii, pozvedá ji a pronáší střídavě s lidem: „Chléb živý s nebe:“. O.: „Jediný svatý náš Pán Ježíš Kristus!“⁹⁰

Po té duchovní pokračuje: „K slávě Boha Otce. Amen. Drobí se nám přepamatný ten chléb vezdejší (láme hostii), boží dar jen dětem božím daný, povždy přijímán a neubývající nikdy, ale posvěcení dávající těm, kdož přijímají jej.“⁹¹ Text k lámání chleba je zkrácenou parafrází z Liturgie sv. Jana Zlatoústého.⁹² Vzájemný pozdrav pokoje tvoří přechod k závěrečné liturgické části zvané **Přijímání**.

To je zahájeno modlitbou kněze ke Kristu, aby přišel mezi shromážděný lid a aby jej učinil hodným přijmout „přečisté tajemství chleba a kalicha“⁹³ v účastenství s ním. V modlitbě je vyjádřena víra v přítomnost Kristovu: „Věříme, že v tomto tajemství zpřítomňuješ se nám, bychom přebývali v tobě a ty v nás, majíce moc býti dcerami a syny božími, s tebou, synem božím nejmilejším.“⁹⁴ Také zaznívá prosba o očištění od vin a o to, aby večeře Páně byla lidu „k radosti a blahu.“⁹⁵

⁸⁹ ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH CČS. Ústřední rada CČS. Praha: Blahoslav, 1930, s. 254.

⁹⁰ Tamtéž, s. 256.

⁹¹ Tamtéž, s. 257.

⁹² Srov. LITURGIA SV. JANA ZLATOÚSTEHO. Pravoslávna cirkev na Slovensku. Prešov, 1996, s. 103-104.

⁹³ Srov. ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH CČS. Ústřední rada CČS. Praha: Blahoslav, 1930, s. 258.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Tamtéž, s. 258.

Také v této modlitbě je patrná inspirace modlitbou, kterou se modlí kněz před přijímáním v pravoslavné bohoslužbě.⁹⁶ Kristovu moc odpouštět hřích pouhým slovem vyjadřuje parafráze setníkova vyznání: „Pane, nejsme hodni, abys přišel k nám, ale toliko rei slovem, a uzdraveny budou duše naše.“⁹⁷ K vyznání je připojeno bití v prsa jako znamení lítosti. Po té je zpívána píseň, po níž kněz vyzývá obec k tomu, aby přistoupila k přijímání. Na tomto místě bývalo možné, jak upozorňuje poznámka v textu liturgie, ještě před samotným přijímáním vysluhovat veřejnou zpověď⁹⁸ (dnes nazývanou svátost pokání). Zpráva o I. řádném sněmu CČS přibližuje tehdejší praxi:

„Přípravou na přijímání večeře Páně jest svátost pokání...Zpověď v CČS je společná s veřejným přiznáním k jednotlivým hříchům, které jsou knězem připomínány. Zpověď soukromá se nevyklučuje, zejména u nemocných a umírajících. Věřící se účastní obyčejně společné zpovědi a večeře Páně o hlavních svátcích, zejména v době velikonoční.“⁹⁹

Úkon kajícího, který je ale nesvátočné povahy, má své místo na začátku bohoslužby v podobě společného vyznání hříchů s prosbou o odpuštění. Už v části *Obětování* zaznívá výzva ke smíření s bratrem či sestrou (podle Mt 5,23-24). Praxe vkládat svátost pokání těsně před přijímáním byla odstraněna až mnohem později při poslední revizi Farského liturgie, která byla dokončena schválením na VII. sněmu CČSH v r. 1991. V této revidované verzi už je uveden pokyn ke konání obřadu svátosti pokání na místo úkonu kajícího v úvodní části bohoslužby.¹⁰⁰ Ještě v Drtinově agendě je uveden pokyn ke konání společné zpovědi před přijímáním s tím, že se v takovém

⁹⁶ Srov. *LITURGIA SV. JÁNA ZLATOÚSTEHO*. Pravoslavná cirkev na Slovensku. Prešov, 1996, s. 107-108.

⁹⁷ Srov. *ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH CČS*. Ústřední rada CČS. Praha: Blahoslav, 1930, s. 258.

⁹⁸ Srov. tamtéž, s. 259.

⁹⁹ Srov. „Učení náboženství křesťanského pro věřící církve československé“. in: *ZPRÁVA O I. ŘÁDNÉM SNĚMU CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ*. Ústřední rada CČS. Praha: Blahoslav, 1931, s. 190.

¹⁰⁰ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Liturgická část. *Vydala Ústřední rada církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 1992, s. 19.

případě z bohoslužby vypustí vyznání hříchů, které je součástí úvodu k bohoslužbě.¹⁰¹

Po recitované výzvě k přijímání (příp. po veřejné zpovědi) kněz opakuje výzvu, která má spolu s odpovědí lidu opět svůj původ v pravoslavné liturgii:¹⁰² „V úctě a s důvěrou přistupte!“ Odpověď lidu zní: „Požehnaný, kterýž přichází k nám jménem Páně. Hospodin v něm Sám tu zjevuje se nám.“ A obec přistoupí k přijímání, které se zpravidla koná formou podávání hostie namočené ve víně do úst a je provázeno slovy převzatými z římskokatolické liturgie:¹⁰³ „Pán Ježíš Kristus račiž uchovati duši tvé království své věčné. Amen.“¹⁰⁴

Po přijímání následuje zvolání kněze podle Iz 6,7: „Hle, dotekl se úst mých! Kéž odstoupí ode mne nepravost má, a hříchy mé necht' zahlazeny jsou.“¹⁰⁵ A pokračuje: „Skvěj se, Jeruzaléme, a jásej, Sione, že sláva Hospodina, Boha tvého vzešla nad tebou. Neb aj! Král tvůj navštívil tě slavný, beránek náš čistý přišel k tobě. Necht' kraluje!“¹⁰⁶ Toto zvolání je završeno vyjádřením sjednocení s Kristem: „Živť jsem já: už ne já, - ale živť jest ve mně Kristus (srov. Gal 2,19-20).

Před požehnáním na závěr bohoslužby kněz ještě čte příslušný verš „k přijímání“ a pronáší modlitbu, která pak přechází v závěrečný dialog:

K.: „Pán s vámi.“

O.: „I s duchem tvým.“

K.: „Požehnání všemohoucího Boha Otce, a mír Jezu Krista,
i milost Ducha svatého necht' sestoupí n nás a zůstane nám
i budoucím.“

O.: „Po věky věkův.“¹⁰⁷

¹⁰¹ Srov. *AGENDA. Za vedení ideové rady církve československé zpracoval a upravil Vlastimil Drtina.* Praha: Blahoslav, 1951, s. 52.

¹⁰² Srov. *LITURGIA SV. JÁNA ZLATOÚSTEHO.* Pravoslavná církev na Slovensku. Prešov, 1996, s. 110.

¹⁰³ Srov. *ŘÍMSKÝ MISÁL.* Přeložil a poznámkami liturgickými opatřil Marian Schaller. Praha, 1947, s. 514.

¹⁰⁴ *ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH CČS.* Ústřední rada CČS. Praha: Blahoslav, 1930, s. 259.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 260.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 261.

Během požehnání se věřící znamenají křížem. Poznámka uvádí, že po požehnání se kněz ještě modlí vhodnou modlitbu za obecné blaho¹⁰⁸, po níž je bohoslužba zakončena závěrečnou společnou písní. Kněz pak za hudebního doprovodu odchází středem sboru k východu z bohoslužebného prostoru.

2.3 LITURGIE PODLE K. FARSKÉHO VE SVÉ SOUČASNÉ PODOBĚ

Ve své současné podobě je Farského liturgie rozdělena do sedmi oddílů: *Úvod k bohoslužbě, Modlitby, Zvěstování, Obětování, Zpřítomnění Ježíše Krista, Přijímání, Požehnání*.¹⁰⁹ Křesťanská bohoslužba má svou vlastní stavbu, kterou lze zjednodušeně rozdělit na čtyři základní části: úvodní obřady, bohoslužba slova, svátostný úkon a závěrečné obřady.¹¹⁰ Toto rozdělení lze použít i v případě Farského liturgie. *Úvod k bohoslužbě* představuje úvodní obřady, *Modlitby* spolu se *Zvěstováním* patří k bohoslužbě slova, *Obětování, Zpřítomnění Ježíše Krista* a *Přijímání* jsou svátostným úkonem a závěrečné *Požehnání* představuje obřady na konci bohoslužby.

Ještě před vlastním zahájením bohoslužby je třeba věnovat pozornost náležitě přípravě. V první řadě je to příprava modlitební, která se netýká jen duchovního, ale také shromážděné obce. V druhé řadě jde o přípravu bohoslužebného stolu a liturgických předmětů. V CČSH není užívána služba ministrantů. Stejně tak bohoslužby, které slouží společně více duchovních, jsou spíš vzácností, s níž je možné se setkat u příležitosti významných svátků apod. Už jen z tohoto důvodu je těžko představitelné, že by kněz přicházel ke Stolu Páně a nesl sebou kromě bohoslužebných knih také vše ostatní,

¹⁰⁸ ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH CČS. Ústřední rada CČS. Praha: Blahoslav, 1930, s. 259.

¹⁰⁹ BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Liturgická část. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 27-67.

¹¹⁰ Srov. KUNETKA, F. *Úvod do liturgie svátostí*. Kostelní vydří, 2001, s. 246-248.

co bude potřebovat. Proto si musí ještě před bohoslužbou všechno připravit a rozmístit na bohoslužebný stůl.

Úvod k bohoslužbě je zahájen společným zpěvem úvodní písně, po níž kněz zdraví přítomné apoštolským pozdravem: „Milost Pána Ježíše Krista a láska Boží a účastenství Ducha svatého se všemi vámi.“ Obec odpoví: „I s tebou Hospodin.“¹¹¹ Během pozdravu se věřící znamenají křížem.

Po pozdravu následuje proklamace Božího království: „Blahoslaveno buď, ó Bože, království tvé v nás a mezi námi po věky věků“ a odpověď: „Bůh v nás a my v Bohu.“¹¹²

V následném rezponzoriu zaznívá prosba o otevření srdcí a rtů a o probuzení lidských duší k upřímnosti, aby vyslovené a konané bylo v souladu s prožívaným:¹¹³

D: „Bože věčný, rty i srdce naše otevři.“

O: „Neboť duch náš touží povznést se k tobě v zbožné modlitbě.“

D: „Upřímně se tobě z hříchů vyznat a vin svých.“

O: „Tobě prosby přednést, chválu vzdát i vroucí dík.“

D: „Bože dobrý, proto k upřímnosti probuď duše naše.“

O: „Aby duch náš viny prost povznesl se k tobě obětí čistou.“¹¹⁴

Od počátku církve náležel k duchovním předpokladům slavnosti večeře Páně úkon kající, ¹¹⁵ který je ve Farského liturgii ústředním bodem *úvodu k bohoslužbě*. Nejprve jsou věřící k tomuto doznání vin vyzváni duchovním. Po té má být chvíle ticha k zpytování svědomí.¹¹⁶ Je to okamžik vnitřní přípravy na společně recitovanou kající modlitbu. Tato chvíle ticha však nenachází ve všech sborech husitské církve své uplatnění. Velkou měrou je to dáno místními zvyklostmi té které obce, a tak se stává, že ihned po výzvě duchovního k doznání vin začne shromáždění recitovat kající modlitbu. Do tohoto místa

¹¹¹ *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Liturgická část.* Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 27.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Srov. BUTTA, T. „Bohoslužebný život Církve československé husitské“. in: *90 let Církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 2010, s. 178.

¹¹⁴ *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA... tamtéž*, s. 28.

¹¹⁵ Srov. RUTRLE, O. *Liturgika II. díl.* Skriptum pro studijní účely Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze. Praha: 1954, s. 83.

¹¹⁶ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA... tamtéž*, s. 29.

se zejména v postní době také vkládá vysluhování svátosti smíření podle obřadní příručky.

Kající modlitba v sobě zahrnuje vyjádření Boží svrchovanosti a naší povinnosti žít podle Boží vůle, dále důsledek lidského hříchu, jímž jsme zatíženi, lítost nad tímto naším konáním a prosbu o odpuštění a posílení k nápravě:

„Bože, Otče předobrá! Tys nás stvořil k obrazu a podobnosti svému, a proto máme žít podle svaté vůle tvé a s tebou spolupracovat na tvém díle, Tvůrce všemocný. My však často nedbáme svých povinností a svévolnými činy rušíme zdar tvého tvoření, tobě k necti, bližním svým a sobě na škodu a hanbu. Proto upřímně se přiznáváme k pokleskům a hříchům svým, a ze srdce jich litujeme, prosíme tě: Odpuť nám a sílu poskytni, abychom se k tobě vrátili, byli opět tvými dětmi a se svatou tvou vůlí sjednoceni směli podíl bráti na tvém království.“¹¹⁷

Po této modlitbě následuje zpívané responzorium, v němž opět zaznívá lítost nad proviněním, prosba o odpuštění a o posilu v úsilí o nápravu:

D: „Hospodine, z hloubi srdce litujeme, že provinili jsme se před tebou.“
O: „Odpuť nám a v našem úsilí o nápravu nás posiluj.“
D: „Prosíme tě: rozjasni již tvář svou nad námi.“
O: „Aby záře lásky tvé a pravdy tvé nám opět zradostnila život náš.“
D: „A my s tebou usmíření s radostí se věnovali dílu svému.“
O: „V síle tvé a s tebou, Hospodine.“¹¹⁸

Úvod k bohoslužbě je zakončen zaslíbením Božího odpuštění. To náleží do proměnných částí liturgie, které jsou uspořádány podle období církevního roku v Knize modliteb, tzv. Malém misálu.¹¹⁹

Zpěv písně je přechodem k druhé části zvané **Modlitby**. Slovem píseň je v bohoslužebné knize označen prostor pro v podstatě jakýkoli hudební vstup, nejen společný zpěv, ale také vystoupení

¹¹⁷ BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. *Liturgická část*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 29.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 30.

¹¹⁹ BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. *Liturgické modlitby podle období církevního roku (malý misál)*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 1992.

pěveckého sboru či jiného hudebního tělesa. Přestože pokyny v bohoslužebné knize přesně stanovují celkový počet hudebních vstupů během bohoslužby, nebývá vzhledem k místním zvyklostem té které obce tento počet vždy stejný.

Modlitby zahajuje tzv. vstup, v němž duchovní nebo lektor čte úvodní (vstupní) biblický text, zpravidla ze SZ. Po úvodním čtení z Písma následují tzv. Tužby (touhy, přání). Tento název jim dal A. Tuháček ve svém původním návrhu bohoslužby. Přestože jde o dnes už nepoužívaný výraz, zůstal v liturgii doposud zachován.

Tužby se řadí k proměnným částem liturgie. Jejich obsah je velmi bohatý, a to nejen vzhledem k období liturgického roku, ale také vzhledem k zvláštním příležitostem. Je tedy na duchovním, kterou variantu zařadí do bohoslužby. Tužby podle liturgického roku jsou obsaženy v Knize modliteb.¹²⁰ Tužby k zvláštním příležitostem či s obecným tematickým zaměřením jsou přímo v bohoslužebné knize, a to v šesti skupinách: za potřeby obecné (I, II), za církve, za vlast, za snoubence a manžele a za zesnulé. Tužby mají podobu trojí zpívané výzvy k modlitbám, na něž shromážděná obec odpovídá trojím způsobem: Kyrie eleison, Gospodi pomiluj, Smiluj se Hospodine. Pouze v případě užití tužeb za církve a za vlast je výzev celkem pět s tím, že na poslední dvě obec užívá jinou odpověď. Následující příklad ukazuje strukturu tužeb za církve:

D: „S myslí mírnou a pokornou modleme se k Hospodinu.“

O: „Kyrie eleison.“

D: „Aby naši církve po cestách své čisté pravdy vedl,
v bratrské lásce, zbožnosti, poslušnosti a kázni
utvrzoval a učinil z ní úrodnou svou vinici,
modleme se k Hospodinu.“

O: „Gospodi, pomiluj.“

D: „Aby ve všem duchovenstvu našem sobě věrné
služebníky a církvi dobré pastýře a kněze milostí
svou posvěcoval, modleme se k Hospodinu.“

O: „Smiluj se, Hospodine.“

D: „Aby biskupa našeho ... svým požehnáním provázel,

¹²⁰ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Liturgické modlitby podle období církevního roku (malý misál)*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 1992.

laskavou milostí jej posiloval a ve správě diecéze jeho rozhodování Duchem svatým vedl, modleme se k Hospodinu.“

O: „Na mnohá léta, mnohá léta, mnohá léta.“

D: „A prvnímu našemu patriarchovi Karlu Farskému za jeho svědectví víry a životní dílo duchovní obnovy věčná buď Boží paměť.“

O: „Věčná mu paměť, Boží paměť, věčná mu paměť.“¹²¹

Tužby jsou jakýmsi přechodem k části zvané Sborové modlitby a přímluvy, které také náleží k proměnným částem liturgie s ohledem na období církevního roku. Duchovní vysloví svou modlitbu podle Malého misálu, a pak je na tomto místě nabídnut prostor pro modlitby jednotlivých věřících. Na ty shromážděná obec opět společně odpovídá buď zpívanou či recitovanou prosbou: „Smiluj se Hospodine“¹²². Přímluvné modlitby, jak se jim také říká, mohou být obecné, ale také zcela konkrétní. Mohou v sobě obsahovat prosby za svět, za církve, za tu kterou obec, za rodinu, za manžele, za toho kterého člověka, patří sem také prosba za nemocné či vzpomínka na zesnulé. Přestože přímluvné modlitby nabízí příležitost k širšímu zapojení věřících, v praxi spíše zůstává pouze u modlitby duchovního. Zapojení jednotlivců je spíše výjimkou. Důvodem může být např. ostych z veřejného vyslovení osobní prosby, ale také skutečnost, že přímluvy věřících nebyly ještě husitskou církví plně přijaty jako součást liturgie.¹²³ Jsou výsledkem až pozdějších úprav vydaných v roce 1992.¹²⁴ Význam přímluv dokládá žádost z prvního listu Timoteovi: „Na prvním místě žádám, aby se konaly prosby, přímluvy, díkůvzdání za všechny lidi, [...] abychom mohli žít tichým a klidným životem v opravdové zbožnosti a vážnosti“ (1Tm 2,1-4).

¹²¹ *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 31-33.

¹²² Tamtéž, s. 35.

¹²³ Srov. *LITURGIE PATRIARCHY DR. K. FARSKÉHO*. Vydala Ústřední rada ČČS. Praha, 1960, s. 26-30; *ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH ČČS*. Ústřední rada ČČS. Praha: Blahoslav, 1930, s. 237-240; *ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH ČČS*. Praha: Blahoslav, 1951, s. 309-315; *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ*. Za vedení liturgické komise zpracoval a upravil Alois Tuháček. Nápěvy Josef F. Pícha. Praha: Blahoslav, 1952, s. VI-VIII.

¹²⁴ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Liturgická část*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 1992, s. 25.

V přímluvách může být uplatněn princip všeobecného kněžství,¹²⁵ který je zdůrazňován věroukou CČSH. Snad se tedy časem podaří najít citlivý způsob, jak v rámci liturgie potenciál přímluvné modlitby rozvinout.

Na závěr části *modliteb* zpívá kněz tuto modlitbu:

„Přispěj nám, sílu dej a v dobrém nás zachovej, svatý Bože, svou milostí. Pane Bože náš, tvoje moc je nevýslovná a milosti síla nevypravitelná, ty sám podle řádu lásky své shlédni na nás v tomto našem sboru, prokaž i nám štědrou milost svou a požehnej dědictví svému. Neboť tobě jen náleží veškerá čest i sláva, Otci, Synu, Duchu svatému po věky věků.“¹²⁶

Na ni pak obec odpovídá: „A mír a pokoj lidem dobré vůle na zemi.“¹²⁷ Tím je část *modliteb* uzavřena a následuje část třetí zvaná ***Zvěstování***.

To začíná modlitbou duchovního před čtením svatých písem, která se mění podle období církevního roku. Po té duchovní nebo lektor čte druhý biblický text vybraný z Nového zákona mimo evangelia. Tady se nabízí otázka, jestli by modlitba před čtením svatých písem neměla být zařazena už před prvním čtením a ne až před druhým.

Po této modlitbě následuje zpěv blahoslavenství. Blahoslavenství se ve Farského liturgii řadí k proměnným částem¹²⁸ a jsou rozepsána do tří variant podle období církevního roku.¹²⁹ Text blahoslavenství, který vychází z Matoušova evangelia (Mt 5,3-12) je mírně upraven kvůli rytmu nápěvu. Podle označení v bohoslužebné knize má zpěv blahoslavenství náležet celé shromážděné obci,¹³⁰ praxe je ale různá, protože v původní Farského liturgii se při zpěvu

¹²⁵ Srov. *ZÁKLADY VÍRY CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Vydala ústřední rada církve československé husitské. Praha, 1975, ot. č. 344.

¹²⁶ *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 36-37.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Srov. tamtéž, s. 38-40.

¹²⁹ Srov. tamtéž, s. 11.

¹³⁰ Srov. tamtéž, s. 38-40.

blahoslavenství střídá kněz se shromážděnou obcí, a tak někde zůstal zachován původní způsob.

Po zpěvu blahoslavenství následuje část zvaná Evangelium, v níž duchovní čte třetí, evangelijní čtení. To zaujímá mezi liturgickými čteními ve Farského liturgii zvláštní místo. Je to jejich vrchol a současně svorník, zpřítomnění vzkříšeného Pána.¹³¹ Význam Evangelia je také zdůrazněn postoji a gesty. Zatímco předchozí dvě čtení jsou ohlášena prostou výzvou k vyslechnutí čtení z Písma, které může kromě duchovního přednést také laik, čtení Evangelia je naopak ohlášeno slavnostně, zpěvem s odpovědí shromážděné obce a je vyhrazeno pouze duchovnímu. Úcta k evangeliu je vyjádřena také vzpřímeným postojem, zatímco u předchozích dvou čtení se sedí. Po vyslechnutí evangelijního čtení se věřící posadí a duchovní pronese promluvu, homilii. Celou třetí část Farského liturgie zvanou **Zvěstování** uzavírá vyznání víry. V CČSH je, zejména v rámci Liturgie podle Farského, užíváno tzv. Velké vyznání víry a tzv. Malé vyznání.¹³²

Po vyznání víry následuje další zpěv písně. Na tomto místě mohou být vysluhovány některé svátosti¹³³ (křest, biřmování, svěcení kněžstva, svátost manželství) či konány různé jiné obřady (např. uvedení do biskupského úřadu, slib Rady starších, vyslání kazatele do služby apod.). V takovém případě je zpěv písně zařazen hned po kázání a vyznání víry je vloženo do těchto obřadů.

Čtvrtá část Farského liturgie je nazývána **Obětování**, o němž napsal O. Rutrle, že je přípravou na vlastní slavnost večeře Páně.¹³⁴ Tato příprava má svou vnější a vnitřní stránku.

Po stránce vnější jde o přípravu bohoslužebných předmětů vztahujících se k samotné večeři Páně. Tyto předměty jsou už od počátku bohoslužby rozloženy na Stole Páně, ale doposud jim ještě

¹³¹ Srov. ŠANDERA, P. „Biblická východiska liturgie CČSH a soustavy liturgických čtení CČSH“ in: *Liturgie jako oslava Boha, sjednocení církve, poselství spásy světu*. Praha, 2012, s. 54.

¹³² Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Liturgická část*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 42-43.

¹³³ Srov. tamtéž, s. 43.

¹³⁴ Srov. RUTRLE, O. *Liturgika II. díl*. Skriptum pro studijní účely Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze. Praha: 1954, s. 87.

nebyla dána příležitost, aby přispěly svou symbolikou k porozumění jejímu obsahu. V některých náboženských obcích CČSH se začíná pozvolna uplatňovat prvek, který ve Farského Liturgii schází, a sice přinášení darů. V bohoslužebném řádu CČSH ani ve Farského liturgii se s přinášením darů nepočítá, ale někteří duchovní jej do liturgie zařazují. Poprvé jsem se v CČSH s přinášením darů setkal při bohoslužbách konaných v roce 2001 v Náboženské obci Praha- Nusle pro studenty Husovy teologické fakulty. Z důvodu odlišného pohledu na Večeři Páně v CČSH se chléb a víno zřejmě nestanou znamením jídla, v němž se nám dává Kristus,¹³⁵ ale i přes to nelze těmito symbolům upřít jejich hluboký duchovní význam. Chléb a víno jsou symboly života a radosti, jsou výsledkem Božího požehnání a lidské práce. Bůh dává úrodu, z níž člověk vyrobí víno a chléb. Jsou to Boží dary, za něž je třeba Bohu děkovat, protože odkazují k Bohu, dárci života. Přinášení darů je také další možností zapojení laiků do bohoslužebného dění. Boj o přijímání pod obojí je jedním ze znaků české reformace, k níž se CČSH hlásí. Snad tedy v budoucnu nebude v CČSH na přinášení darů pohlíženo jako na něco, co je husitské bohoslužbě cizí.

Pokud jde o vnitřní stránku přípravy na večeři Páně, je tato přípravou našeho nitra na prožití života a díla Ježíše Krista smířením s Bohem i lidmi a přípravou obětovat sebe a své schopnosti Bohu.¹³⁶ Na úvod této části tedy nalije duchovní do připraveného kalicha víno a vodu. Je to chvíle, přechodu mezi bohoslužbou slova a bohoslužbou večeře Páně. Duchovní přitom pronáší vhodný biblický text buď podle svého uvážení, nebo některý z osmi možných textů uvedených v liturgické knize (např. 1. Pt 2,4-5 nebo Ř 12,1).¹³⁷ Nyní je prostor pro případnou bohoslužebnou sbírku. Sbírka je doprovázena zpěvem písně.¹³⁸

¹³⁵ Srov. ADAM, A. *Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 197-201.

¹³⁶ Srov. RUTRLE, O. a TRTÍK, Z. *Vzhůru srdce*. Skriptum pro studijní účely Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze. Praha: 1953, s. 58.

¹³⁷ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 43-44.

¹³⁸ Srov. tamtéž, s. 44.

Pak duchovní pokračuje výzvou: „V míru a pokoji podejme srdce svá Bohu v oběť svatou“, na niž shromážděná obec odpovídá: „Na usmířenou a v oběť chvály“.¹³⁹ V této chvíli duchovní pozvedne kalich do výše prsou a pokračuje modlitbou k obětování.¹⁴⁰

Karel Farský viděl smysl *Obětování* v připomínce Kristovy oběti. Podle Základů víry církve československé husitské spočívá úkon obětování: „v pozvedání chleba a kalicha s vínem jakožto znamení Ježíšova těla a krve a díkůvzdání za Ježíše Krista a jeho oběť“.¹⁴¹ Ve Farského Liturgii byla proto výše uvedená modlitba k obětování delší a skládala se ze dvou částí. První část recitoval duchovní tiše. Pak zdvihl kalich do výše prsou a pokračoval, tentokrát nahlas, v recitaci druhé části modlitby. Ta první část byla prosbou Boha o to, aby shlédl na kněze a očistil jeho duši a aby jej uschoпил přispět ke zpřítomnění svaté oběti Ježíše Krista skrze chléb a víno. Dále následovala prosba o to, aby kněz pomohl probudit v lidských srdcích tutéž obětavost, aby si byl vždy vědom své kněžské povinnosti a byl také připraven k obětem.¹⁴² Po revizi Liturgie v r. 1939 byl tento text zcela vypuštěn, čímž tato liturgická část (*Obětování*) ztratila svůj pravý smysl.¹⁴³ Zůstala zachována pouze druhá část modlitby, v níž je ale pouze obsaženo vyznání, že žijeme z vůle Boha Otce a že jsme poznání této skutečnosti přijali od Ježíše Krista, Božího Syna. To ale posouvá smysl této liturgické části mimo zvěst o jeho oběti.¹⁴⁴

Tento nedostatek byl odstraněn při poslední revizi Farského Liturgie. V její současné podobě je uvedeno několik variant modlitby k obětování. Modlitby svým obsahem opět připomínají Kristovu oběť, jako je tomu např. u tohoto textu:

¹³⁹ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 45.

¹⁴⁰ Srov. tamtéž, s. 45.

¹⁴¹ Srov. *ZÁKLADY VÍRY CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Vydala ústřední rada církve československé husitské. Praha, 1975, ot. č. 324.

¹⁴² Srov. *ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH CČS*. Ústřední rada CČS. Praha: Blahoslav, 1930, s. 247.

¹⁴³ Srov. RUTRLE, O. *Liturgika II. díl*. Skriptum pro studijní účely Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze. Praha: 1954, s. 87-89.

¹⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 88.

„Svatý Bože, děkujeme ti za tento chléb a kalich s vínem. To jsi církvi daroval jako svátostné znamení oběti tvého Syna, která nás vysvobodila ze smrti do života. Duchem svým svatým obojí posvěť, aby byl mezi námi přítomen Pán Ježíš Kristus a stal se naším životem po věky věků.“¹⁴⁵

Na modlitbu duchovního odpovídá shromážděná obec zpívaným „Amen“. Pak duchovní pokračuje zpívanou výzvou k díkůvzdání:

D: „Vzhůru srdce!“

O: „Zvedněme k Hospodinu!“

D: „Píseň díků pějme Hospodinu, Bohu svému.“

O: „Důstojno a správnno jest!“¹⁴⁶

Po této výzvě následuje chvalozpěvná modlitba duchovního (preface). Ačkoli chvalozpěv ve Farského Liturgii tvoří, podobně jako v jiných liturgiích, úvod k tzv. velké eucharistické modlitbě,¹⁴⁷ neměl by být vnímán pouze jako úvod, jako jakási předmluva, kterou snad lze i vynechat. V některých náboženských obcích se totiž skutečně vynechává. Zřejmě je na vině předchozí zpívaný dialog obsahující výzvu: „Píseň díků pějme Hospodinu, Bohu svému“¹⁴⁸ a možná i vydání bohoslužebných knih z roku 1992, v němž je v knize modliteb uvedeno několik variant chvalozpěvné modlitby pro dané období církevního roku s tím, že se tato modlitba vynechává v čase adventu, postu a pak také v čase utrpení a umučení Páně kromě Květné neděle.¹⁴⁹ V praxi to ale v některých sborech vypadá tak, že při každé bohoslužbě je chvalozpěv duchovního vynechán a obec začne ihned po odpovědi „Důstojno a správnno jest“ zpívat tzv.

¹⁴⁵ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 45.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 46.

¹⁴⁷ Srov. RUTRLE, O. *Liturgika II. díl*. Skriptum pro studijní účely Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze. Praha: 1954, s. 90.

¹⁴⁸ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA...*, tamtéž, s. 46.

¹⁴⁹ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Liturgická část*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 1992, s. 36.

Sanktus: „Svatý, svatý, svatý Hospodine zástupů. Plna jsou nebesa i všecka země tvé slávy. Sláva ti na výsostech“.¹⁵⁰ Tento zpěv je ale zamýšlen jako přirozené vyústění chvalozpěvné modlitby, v níž duchovní připomíná Boží spásné jednání s jeho lidem, a to je skutečnost, kterou si máme stále připomínat. Důvod k vynechání není úplně jasný. Možná si lze představit vynechání chvalozpěvu na Velký pátek z důvodu piety, ale proč vynechávat chvalozpěv po celý čas adventu či postu? Bible vyzývá ke zpěvu žalmů, chvalozpěvů a duchovních písní, k chvále Pána z celého srdce a k díkůvzdání Bohu vždycky a za všechno (Ef 5,19-20). Připomínka Ježíšovy oběti a chvála Bohu, „který nás spasil skrze Ježíše Krista“ (Ju 1,25) má být trvalou součástí každé bohoslužby.

Změnu přineslo nové vydání bohoslužebné knihy z roku 2004. Tady už poznámka o vynechání chvalozpěvné modlitby není, naopak je rozepsána v deseti variantách pro jednotlivá období církevního roku.¹⁵¹ Bohužel, poznámka o vynechání ale zůstává v tzv. malém misálu, který je doposud platný.

Po chvalozpěvné modlitbě duchovního společně celá shromážděná obec zpívá výše zmíněný Sanktus, k němuž je následovně připojen Benediktus: „Ale požehnaný též, jenž přichází tu k nám tvým jménem. Sláva ti, sláva ti na výsostech!“¹⁵² Tím je čtvrtá liturgická část zvaná *Obětování* uzavřena a následuje část pátá: ***Zpřítomnění Ježíše Krista.***

Zpřítomnění Ježíše Krista znamená aktualizaci Ježíšovy poslední večeře s učedníky před jeho ukřižováním a také Ježíšovu reálnou duchovní přítomnost uprostřed shromážděné věřící obce. K Božímu slovu se připojuje svátostné znamení chleba a vína, které společně zvěstují přítomnost Ježíše Krista skrze víru v moc Ducha svatého, který církev uvádí do obecenství s Kristem.¹⁵³ Zpřítomnění

¹⁵⁰ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 49.

¹⁵¹ Srov. tamtéž, s. 47-48.

¹⁵² Tamtéž, s. 50.

¹⁵³ Srov. RUTRLE, O. *Liturgika II. díl*. Skriptum pro studijní účely Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze. Praha: 1954, s. 91-94.

se odehrává na pozadí víry ve Vzkříšeného Krista, neboť jedině jako Vzkříšený může být účasten svátostného hodu, který nám podává.¹⁵⁴

Zpřítomnění má svůj počátek v eucharistické modlitbě. Duchovní si může vybrat ze tří variant podle období církevního roku. První odpovídá době vánoční, druhá době velikonoční a třetí době svatodušní. Může si také vybrat z dalších čtyř eucharistických modliteb uvedených v tzv. Druhé liturgii CČSH.¹⁵⁵

V těchto modlitbách zaznívá důležitý motiv díkyčinění Bohu Otci za stvoření, za dar života a jeho zachování.¹⁵⁶

Po té shromážděná obec povstane a duchovní pronáší slova ustanovení večeře Páně.¹⁵⁷ Přitom pozvedne chléb i kalich s vínem a drží je nad Stolem Páně ve výši prsou. Slova ustanovení jsou rozšířena o Farského interpretaci Kristovy oběti jako smysluplného „utrpení pro druhé“¹⁵⁸: „ ..., aby zůstavil nám smysl životního utrpení a v srdce vštípil přesvědčení, že se má člověk jeden druhému obětovat a pít z kalicha života sladké i trpké, příjemné i odporné“.¹⁵⁹

Na ustanovení večeře Páně navazuje společné provolání Kristovy přítomnosti podle Mt 18,20: „Kdekoli shromáždí se dva nebo tři ve jménu mém, tam já, tam já jsem vprostřed nich.“¹⁶⁰ Po chvíli ticha duchovní prohlašuje: „Kristus vprostřed nás!“ A obec odpoví: „S námi je a povždy bude!“¹⁶¹ Tím vyjadřuje víru v Kristovu přítomnost uprostřed společenství v přítomné chvíli i v budoucnu.

Podle Bohoslužebné knihy se má v této chvíli shromážděná obec posadit ke společnému zpěvu další písně. Podle mého názoru není její umístění do tohoto okamžiku příliš šťastné. Přichází totiž ve chvíli, kdy se shromážděná obec soustředí na další děj: epiklesi, modlitbu Páně a vlastní přijímání chleba a vína jako znamení nového života

¹⁵⁴ Srov. MEDEK, R. *Katechismus v duchu Církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 1990, s. 103, kap. VI, ot. č. 106.

¹⁵⁵ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 50-51.

¹⁵⁶ Srov. BUTTA, T. *Uvedení do bohoslužebné teorie a praxe v Církvi československé husitské*. Praha: Karolinum, 2005, s.60.

¹⁵⁷ Slova ustanovení jsou parafrázována. Srov. Mt 26,26-28; Mk 14,22-24; Lk 22,19-20; 1K 11,23-25.

¹⁵⁸ BUTTA, T. *Uvedení do bohoslužebné teorie...*, tamtéž, s.65.

¹⁵⁹ *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA...*, tamtéž, s. 53.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 54.

¹⁶¹ Tamtéž.

v Kristu. V prožívání blížícího se bohoslužebného vrcholu může píseň působit rušivě. Naopak patriarcha CČSH, Tomáš Butta, k tomu poznamenává, že vhodná píseň má přispět k vyjádření touhy po přítomnosti Ježíše Krista a nemá narušit gradaci liturgického děje.¹⁶² Navíc se k tomu přidává i zcela praktický požadavek starších sester a bratří, pro něž je delší stání často, a tak je pro ně zpěv písně chvílí vítané úlevy.

Po písni následují modlitby za sjednocení církve s Pánem, do nichž je vložena prosba o Ducha svatého (epiklese). V rámci těchto modliteb je možno připomenout svědky Páně podle svátků a památných dnů církevního roku.¹⁶³ Otto Rutrle píše o vzpomínce zesnulých „na znamení jednoty živých, zesnulých a nenarozených v Kristu“.¹⁶⁴ V CČSH má úcta k zesnulým své pevné místo. Asi nejsilněji o ní vypovídá pobožnost k Památce zesnulých 2. listopadu. Podle původní Farského liturgie byla tzv. vzpomínka zařazena hned na dvou místech: v přímluvných modlitbách a pak v epiklesi, která tenkrát nesla název „*Osvědčení*“¹⁶⁵. Toto zdvojení vzpomínky na zesnulé je doposud v řadě sborů zachováno, přestože od té doby prošla Farského liturgie řadou úprav a změn. Podle její současné podoby náleží vzpomínka na zesnulé do části zvané *Tužby* po prvním čtení z Písma sv.

Na závěr modliteb za sjednocení církve s Pánem obec povstane, aby se společně modlila (zpívanou nebo recitovanou formou) Modlitbu Páně, která tvoří přechod od Zpřítomnění Ježíše Krista k šesté části liturgie s názvem ***Přijímání***.

Přijímání začíná lámáním chleba. Duchovní bere chléb do ruky, pozdvihne jej přibližně do výše prsou tak, aby jej mohla shromážděná obec dobře vidět, a zpívá: „Chléb živý, Bože, dals' nám v Ježíši Kristu, Pánu našem. K slávě své a naší spáse láme se nám zaslíbený

¹⁶² Srov. BUTTA, T. *Uvedení do bohoslužebné teorie a praxe v Církvi československé husitské*. Praha: Karolinum, 2005, s. 22.

¹⁶³ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 56.

¹⁶⁴ RUTRLE, O. *Liturgika II. díl*. Skriptum pro studijní účely Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze. Praha: 1954, s. 94.

¹⁶⁵ Srov. *ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH CČS*. Ústřední rada CČS. Praha: Blahoslav, 1930, s. 253.

ten chléb nebeský, svatý dar všem dětem Božím daný, stále je přijímán a neubývá nikdy, a posvěcuje ty, kdo jej přijímají“.¹⁶⁶ Přitom rozlamuje chléb. Bohoslužebný řád CČSH nedává odpověď na otázku, jaký chléb lze k bohoslužebnému účelu použít. Bylo zachováno užívání tzv. velkých a malých hostií. Vzhledem k počtu přijímajících je to praktické a osvědčené řešení, které ale může poněkud zastřít význam úkonu lámání chleba. Podle apoštola Pavla je lámání chleba naší účastí na Kristově těle (srov. 1K 10,16). Tato účast může být vyjádřena právě lámáním jednoho chleba na potřebný počet kousků. Co by to ale znamenalo v praxi?

Nejprve bude třeba zvolit vhodný chléb, nekvašený nebo kvašený. Nekvašený chléb nemusí být běžně dostupný, a tak jej bude třeba nejprve předem upéct. Kvašený chléb je možné sice také upéct v domácích podmínkách, ale vzhledem k vyšší obtížnosti celého procesu bude vhodnější jej prostě koupit. Pro snadnější lámání by mohl být chléb ještě před bohoslužbou nakrojen. V případě doma pečeného chleba se může nakrojit před vlastním pečením. Takový chléb, ať už zakoupený nebo upečený doma, nebude ale možno uchovat pro budoucí potřebu a bude se muset celý spotřebovat. Pro každou bohoslužbu bude tedy třeba připravit chléb nový. Celou věc navíc komplikuje otázka, jak se k tomu postaví církev. Právě kvůli zaužívanému zvyku používat k večeři Páně výhradně hostie by se užívání jednoho jediného chleba mohlo stát předmětem zbytečných nedorozumění.

O vlastním úkonu lámání chleba říkají Základy víry CČSH, že to „je liturgické znázornění a zpřítomnění Ježíšovy oběti za nás a pro nás“.¹⁶⁷ Jako jeden Ježíš dal sám sebe za mnohé, láme se jeden chléb, aby každému, kdo z něj bude jíst, připomněl tuto oběť. Jako chléb, pomíjející pokrm, dává pomíjející život, tak Ježíš, chléb z nebe, nám dává věčný život (srov. J 6,26-40). Přes výše uvedené

¹⁶⁶ *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 60.

¹⁶⁷ *ZÁKLADY VÍRY CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Vydala ústřední rada církve československé husitské. Praha, 1975, ot. č. 326.

obtíže v sobě lámání jednoho společného chleba pro všechny přijímající skrývá hluboký symbolický význam, pro který má smysl o něm uvažovat. Najde jistě své uplatnění zejména v malých společenstvích, při bohoslužbách pro mládež, studentských bohoslužbách apod. V rámci Farského liturgie budou zřejmě i nadále používány hostie, ale možnost použít běžný chléb připouští sněmovní dokument *Pastorální pravidla ke svátostem*, který byl schválen na závěrečném zasedání VIII. sněmu CČSH.¹⁶⁸

Z římské mše je znám obřad mísení, v němž kněz vpustí kousek hostie do kalicha. Jeho význam nelze snadno vysvětlit.¹⁶⁹ Za jeho původ bývá označován starobylý římský zvyk vkládat do kalicha kousek posvěcené hostie, kterou posílal papež do okolních kostelů, ale také se považuje za symbol Kristova vzkříšení.¹⁷⁰ S tímto obřadem je možné se také někdy setkat v Církvi československé husitské, přestože v jejím bohoslužebném řádu nebo v bohoslužebné knize k němu není žádný komentář. Je však uveden v rubrikách Tuháčkova misálu¹⁷¹ z let 1940 až 1952 nebo ve Zpěvníku z roku 1951¹⁷² či ve vydání Farského liturgie z roku 1960.¹⁷³ Do Farského liturgie se zřejmě tento obřad dostal díky prvním duchovním nové církve, kteří před svým vstupem do CČSH sloužili v Římskokatolické církvi. Protože byl v CČSH nejprve ponechán v platnosti římský mešní řád, přirozeně jej vložili podle svého zvyku do obřadu lámání chleba. Kvůli rozdílné praxi v jednotlivých obcích je tedy na církvi, aby dosáhla v této věci jednoty, pokud uzná, že má, např. jako symbol Kristova vzkříšení, v bohoslužebném životě CČSH zvěstnou úlohu.

Po lámání chleba následuje pozdrav pokoje. Duchovní posílá obci pozdrav slovy: „Pokoj Páně po vždy s vámi“ a obec odpovídá:

¹⁶⁸ Srov. *PASTORÁLNÍ PRAVIDLA KE SVÁTOSTEM*. Návrh pastoračně-výchovného výboru VIII. sněmu CČSH. Vydalo Sněmovní centrum CČSH. Praha, 2010, s. 12.

¹⁶⁹ Srov. ADAM, A. *Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 210.

¹⁷⁰ Srov. tamtéž.

¹⁷¹ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ*. Za vedení liturgické komise zpracoval a upravil Alois Tuháček. Nápěvy Josef F. Pícha. Praha: Blahoslav, 1952, s. XXIII.

¹⁷² Srov. *ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH CČS*. Praha: Blahoslav, 1951, s. 341.

¹⁷³ Srov. *LITURGIE PATRIARCHY DR. K. FARSKÉHO*. Vydala Ústřední rada CČS. Praha, 1960, s. 54.

„I s duchem tvým“.¹⁷⁴ V posledních letech začíná být patrná snaha o propojení pozdravu s gestem podání ruky. Bohoslužeb CČSH se účastní od r. 2000. Tenkrát už byl v některých obcích pozdrav pokoje formou podání ruky zaveden jako součást Farského liturgie. Když byla připravována tzv. Druhá liturgie CČSH, byl pozdrav pokoje podáním ruky zařazen do předsněmovního návrhu z r. 1989, ovšem sněmem tento návrh neprošel.¹⁷⁵ Jeho zavedení tak zůstává projevem osobní iniciativy jednotlivých duchovních. Podání ruky na usmířenou spolu s vysloveným přáním pokoje je jistě vhodným projevem vzájemného odpuštění, k němuž nás vyzývá evangelium (srov. Mt 5,23-24). Pokud jde o zařazení pozdravu pokoje formou konkrétního gesta do struktury Farského liturgie, případné změny může přinést další liturgický vývoj v husitské církvi.

Bezprostředně po pozdravu pokoje následuje modlitba před přijímáním, kterou si duchovní volí ze tří variant, např.: „Beránku Boží, který snímáš hříchy světa, smiluj se nad námi. Ze své lásky nám nabízíš hostinu milosrdenství a odpuštění. Chceš vstoupit do našich srdcí a naplnit naše životy.“¹⁷⁶ Tato modlitba duchovního plynule přechází v úkon vyjádření úcty zpřítomňujícímu se Kristu¹⁷⁷: „Skláníme se před tebou ve svaté úctě a doznáváme i prosíme:“¹⁷⁸, na což sbor odpovídá trojím vyznáním podle vyznání setníkova (srov. Mt 8,8): „Pane, nejsme hodni, abys vešel k nám, ale řekni jenom slovo a uzdraveny budou duše naše.“¹⁷⁹ Po té duchovní vyzve přítomné k přijímání. Po výzvě obec společně zpívá: „Požehnaný, jenž přichází k nám jménem Páně, Hospodin v něm sám tu zjevuje se nám.“¹⁸⁰ Pak obec přistoupí k vlastnímu přijímání.

Ve vydání Farského liturgie z r. 1960 je uveden pokyn, aby nejprve duchovní přijal chléb, pak vyzval obec k přijímání a po

¹⁷⁴ *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 61.

¹⁷⁵ BUTTA, T. *Znovuobjevování daru Liturgie*. Pro vnitřní potřebu CČSH vydalo tiskové centrum při DR Brno, 2007, s. 12-13.

¹⁷⁶ *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA...*, tamtéž, s. 62.

¹⁷⁷ Srov. BUTTA, T. *Uvedení do bohoslužebné teorie a praxe v Církvi československé husitské*. Praha: Karolinum, 2005, s.22.

¹⁷⁸ *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA...*, tamtéž, s. 62.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 63.

přijímání obce aby nakonec přijal víno.¹⁸¹ Tento předpis v současné podobě Farského liturgie už neplatí. Během přijímání nejprve přijímá lid a potom kněz. Ten tedy vezme kalich a okřín¹⁸² s malými hostiemi podá předem určenému členu sboru, který mu jej bude přidržovat v průběhu přijímání věřících, a společně oba předstoupí před Stůl Páně vstříc shromážděné obci. Nesení okřínu bylo dříve jakousi výsadou zasloužilých členů sboru nebo členů rad starších¹⁸³ apod. Dnes se na tuto službu pohlíží jako na příležitost laiků podílet se na bohoslužebném dění, proto může okřín nést kterýkoli pokřtěný člen sboru, který chápe význam večeře Páně.¹⁸⁴

V některých Náboženských obcích se lze ještě dnes setkat s tzv. zástupným přijímáním za lid, při němž přijímá pouze kněz. Tato praxe ale odporuje podstatě bohoslužebného shromáždění, v němž věřící nemají být pasivními pozorovateli, ale aktivními účastníky. Liturgie má charakter dialogu,¹⁸⁵ který spoluúčast věřících nejen předpokládá, ale přímo vyžaduje. Obec se shromažďuje kolem Stolu Páně, aby nejen slyšela Boží slovo, ale aby také zakoušela reálnou duchovní přítomnost Vzkříšeného Krista v jejím středu. Výzvy obsažené v ustanovení večeře Páně (vezměte, jezte, pijte z něho všichni)¹⁸⁶ podtrhují význam společného stolování, tedy společného přijímání věřících. Pokud nikdo další k přijímání nepřistoupí, pak může duchovní přijímat sám,¹⁸⁷ ovšem ne ve smyslu zástupného přijímání. Přistoupí-li kdo k přijímání, pak toto probíhá tak, že duchovní podává věřícím hostii namočenou ve víně do úst. Tento úkon doprovází slovy k přijímajícímu: „Bůh s tebou v Kristu bratře/sestro“, nebo jinými vhodnými slovy.¹⁸⁸ Po podání hostie

¹⁸¹ Srov. *LITURGIE PATRIARCHY DR. K. FARSKÉHO*. Vydala Ústřední rada ČČS. Praha, 1960, s. 56-57.

¹⁸² Okřín – dřevěná miska na malé hostie. Původně dřevěná mísa na kynutí chleba.

¹⁸³ Rada starších je správní a výkonný orgán Náboženské obce. Jeho působení upravuje Ústava ČČSH, Organizační řád ČČSH a Hospodářský řád ČČSH.

¹⁸⁴ Srov. BUTTA, T. *Uvedení do bohoslužebné teorie a praxe v Církvi československé husitské*. Praha: Karolinum, 2005, s. 73.

¹⁸⁵ Srov. RUTRLE, O. *Liturgika II. díl*. Skriptum pro studijní účely Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze. Praha: 1954, s. 96-103.

¹⁸⁶ Srov. Mt 26,26-28.

¹⁸⁷ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 63.

¹⁸⁸ Srov. tamtéž.

poslednímu přijímajícímu se vrátí za Stůl Páně. Přijímá jako poslední ze sboru, a to tak, že sní úlomky velké hostie rozlomené při lámání chleba a vypije víno z kalicha. Po té vytře kalich ubrouskem a všechny liturgické předměty na stole Páně náležitě urovná.

Přijímání uzavírá děkonná modlitba duchovního¹⁸⁹ s následným vyznáním obce: „Jsme živi, avšak již ne my. Žije v nás Kristus“¹⁹⁰.

Podle formuláře Farského liturgie v bohoslužebné knize lze také na tomto místě, podobně jako po vyznání víry v bohoslužbě slova, vysluhovat svátost křtu dětí, biřmování a manželství anebo pověřovat kazatelskou službou či konat obřad slibu rady starších.¹⁹¹ Vzhledem k tomu, že podobný pokyn je uveden v závěru bohoslužby slova,¹⁹² není důvod pro zařazení těchto obřadů až na samý závěr bohoslužby úplně jasný. Všechny svátosti a jiné obřady se váží k určitému životnímu okamžiku, k životní situaci. S výjimkou večeře Páně, která nás provází po celý život od okamžiku našeho křtu. Proto má večeře Páně mezi ostatními svátostmi výjimečné místo.¹⁹³ Je přirozeným vrcholem bohoslužby, k němuž bohoslužebné jednání směřuje. Ať už je v rámci bohoslužby vysluhována jiná další svátost případně se konají jiné obřady (vyslání kazatele, slib rady starších, instalace biskupa apod.), večeře Páně bude vždy jejich přirozeným pokračováním. Proto zastávám názor, že by v rámci Farského liturgie neměly být další svátosti vysluhovány až po svátosti večeři Páně, ale mezi *Zvěstováním* a *Obětováním*, s výjimkou svátosti pokání, jejíž místo je v *Úvodu bohoslužby*.

Na závěr *Přijímání* zaznívá díkůvzdání Bohu za jeho dary, ale také prosba za jejich působení v našem životě. Na tomto má zaznít vhodný biblický text a následovat modlitba, vlastní nebo některá ze tří modliteb uvedených ve formuláři, např.:

¹⁸⁹ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 63-64.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 64.

¹⁹¹ Srov. tamtéž, s. 65.

¹⁹² Srov. tamtéž, s. 43.

¹⁹³ Srov. KUNETKA, F. *Úvod do liturgie svátostí*. Kostelní Vydří, 2001, s. 319.

„Sláva tobě, věčný Otče, že jsi do světa poslal svého prvorozeného Syna, abychom z něho a v něm žili.
Sláva tobě, Pane Ježíši Kriste, že jsi nám svým evangeliem přinesl nový život a nepomíjející naději.
Sláva tobě, svatý Duchu Boží, že nás v Kristu občerstvuješ a do srdcí nám vléváš svou lásku.
Pochválen buď, Otče, Synu a svatý Duchu, jediný Bože. Amen“¹⁹⁴

Čtení z Písma a modlitba nejsou na tomto místě vyhrazeny pouze duchovnímu, ale počítá se i s laickou službou.¹⁹⁵

Obec povstane k poslední části bohoslužby, k **Požehnání**, jež duchovní pronáší slovy: „Požehnání všemohoucího Boha Otce a mír Ježíše Krista i milost Ducha svatého nechť sestoupí na nás a zůstane nám i budoucím.“ Obec odpoví „Po věky věků“.¹⁹⁶ Po té obec usedne a je prostor pro tzv. sborová oznámení a slova vyslání. Závěrečná píseň je ukončením celé bohoslužby. Po ní duchovní odchází z prostoru kněžiště k východu z bohoslužebného prostoru, kde se rozloučí s věřícími.

2.4 EUCHARISTICKÁ BOHOSLUŽBA NA POZADÍ OSTATNÍCH BOHOSLUŽEB CČSH

Liturgie podle Karla Farského dodnes tvoří jádro bohoslužebného života husitské církve. Vedle ní ale existují další bohoslužebné útvary, svátostné a další obřady, které tento bohoslužebný život obohacují.

Výsledkem revize Farského liturgie, která probíhala od 70. let minulého století, nebyla pouze její současná podoba. V té začala vznikat také podoba Malého misálu, souboru proměnlivých liturgických částí, a tzv. Druhá liturgie CČSH.

¹⁹⁴ *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 65.

¹⁹⁵ Srov. tamtéž.

¹⁹⁶ Srov. tamtéž, s. 66.

2.4.1 TZV. DRUHÁ LITURGIE A JEJÍ ODLIŠNOSTI OD SOUČASNÉ LITURGIE PODLE FARSKÉHO

Na 2. zasedání VII. sněmu v r. 1991 byla Druhá liturgie nejprve navržena jako alternativní znění Farského liturgie, ale byla schválena jako jiný liturgický útvar¹⁹⁷ a doporučena sněmem k bezprostřednímu užívání v Náboženských obcích.¹⁹⁸ Svoji podobnost s Farského liturgií ovšem nezapře, neboť z ní přebírá řadu formulací včetně jejich hudební stránky. Ale je v ní i několik bodů odlišných i originálních, kvůli nimž je snad možné považovat ji za jiný, samostatný liturgický útvar. Je na místě přiznat, že není užívána v takovém rozsahu, jak možná očekávali její tvůrci. Důvodem může být prostě jen neochota věřících k přijímání „novot“, ale také možná obava ze ztráty liturgické identity husitské církve, která je přece jen od svého počátku spojena s liturgií Farského. Z textu Druhé liturgie je patrná snaha o větší srozumitelnost současnému člověku. Je v ní použit moderní jazyk. Zůstal ale zachován původní hudební doprovod, což na mnoha místech vede k citelnému nesouladu. Také to může být jedním z důvodů, proč se Druhá liturgie netěší větší oblibě.¹⁹⁹ Snad se také dočká revize, která odstraní vytýkané nedostatky, aby se tak mohla stát liturgií nejen vytvořenou, ale také hojně užívanou, aby mohla sloužit církvi k připomínce Kristova spásného díla.

Druhá liturgie zachovává shodné členění s liturgií Farského v její současné podobě. Sedm částí, z nichž některé nesou mírně odlišné označení, tvoří, podobně jako u Farského liturgie, její základní osnovu, do níž jsou na určitých místech vkládány části proměnlivé. První tři (*Úvod k bohoslužbě, Modlitby, Zvěstování*) patří k bohoslužbě slova, další čtyři (*Obětování, Zpřítomnění Ježíše Krista, Sjednocení, Požehnání*) k bohoslužbě večeře Páně.

¹⁹⁷ Srov. BUTTA, T. *Znovuobjevování daru Liturgie*. Pro vnitřní potřebu ČČSH vydalo tiskové centrum při DR Brno, 2007, s. 3-4.

¹⁹⁸ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Liturgická část*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 1992, s. 7-8.

¹⁹⁹ Srov. KOVALČÍK, Z. „Hudba v Církvi československé husitské“. in: *90 let Církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 2010, s. 185-187.

Úvod k bohoslužbě začíná jako u Farského liturgie úvodní písní a apoštolským pozdravem. Po pozdravu ale nenásleduje proklamace Božího království, jako u Farského, ale úkon kajícího, k němuž kněz vyzývá nejprve v následujícím rezponzoriu: „Bože věčný, naše rty i srdce naše otevři!“ „Neboť toužíme povznést se k tobě v kající modlitbě.“²⁰⁰ Tady je proti Farského liturgii několik změn. Z celého rezponzoria je zachován pouze výše uvedený verš. Responzorium se zde vztahuje pouze k následnému úkonu kajícího, což je také vyjádřeno výrazem „v kající modlitbě“ místo „v zbožné modlitbě“²⁰¹, jako je tomu u Farského. Naopak u něj je v celém rezponzoriu vyjádřen ještě jiný důvod prosby o otevření rtů: kvůli modlitbě, vyznání vin, přednesení prosb a vzdání chvály a díků,²⁰² čímž je v podstatě shrnut smysl bohoslužby, důvod shromáždění.

Poté kněz vyzve k vyznání hříchu a vin. Následuje chvíle ticha k vnitřní zpovědi,²⁰³ po níž všichni společně doznávají své viny v kající modlitbě.²⁰⁴ Kněz pak recituje tzv. zaslíbení Božího odpuštění, které náleží k proměnným částem liturgie a je obsaženo v tzv. Malém misálu.²⁰⁵ Teprve nyní kněz uzavírá úvodní část bohoslužby proklamací Božího království: „Blahoslaveno buď, Bože, království tvé v nás a mezi námi po věky věků.“²⁰⁶ Po odpovědi lidu: „Bůh v nás a my v Bohu“ je zpívána píseň, která tvoří přechod od *Úvodu k bohoslužbě* k druhé části zvané **Modlitby**.

Ty jsou podobně jako ve Farského liturgii zahájeny tzv. vstupem, jímž se myslí úvodní čtení z Písma sv. Tužby, které následují po prvním čtení, mají stejnou strukturu jako u Farského, pouze jejich znění není v bohoslužebném formuláři uvedeno. Předpokládá se užití formuláře z Liturgie podle Farského²⁰⁷ a Malého misálu, kde jsou rozepsány podle období církevního roku. Stejně jako ve Farského

²⁰⁰ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Liturgická část*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 72.

²⁰¹ Tamtéž, s. 28.

²⁰² Srov. tamtéž.

²⁰³ Srov. tamtéž, s. 72.

²⁰⁴ Srov. tamtéž, s. 73.

²⁰⁵ *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Liturgické modlitby podle období církevního roku (malý misál)*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 1992.

²⁰⁶ *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA... Liturgická část*, tamtéž, s. 73.

²⁰⁷ Srov. tamtéž, s. 31-35.

liturgii je po Tužbách i tady dán prostor k přímluvným modlitbám věřících.²⁰⁸ Po přímluvách kněz uzavírá tuto část modlitbou. Má na výběr ze dvou variant,²⁰⁹ kdy první varianta je ale vlastně jen závěr modlitby z varianty druhé. Od modlitby u Farského²¹⁰ se tato modlitba odlišuje pouze úvodní prosbou: „Přiď ty sám, spásu dej a ve víře zachovej nás, Bože, svou milostí.“²¹¹ Po další společné písni je prostor pro *Zvěstování*.

To je, stejně jako u Farského liturgie, zahájeno proměnnou modlitbou před čtením Písma sv. Rozdíl je pouze ve slovech, jimiž duchovní ohlašuje jednotlivá čtení. V případě druhého čtení kněz recituje: „Slovo Boží“ s recitovanou odpovědí lidu: „Zbožně je vyslechněme.“²¹² Třetí, evangelijní čtení, je pak ohlášeno slavnostní zpívanou formou: „Evangelium!“ s odpovědí: „Sláva Bohu v Kristu!“ K výzvě i slyšení evangelia obec povstane. Po čtení následuje odpověď obce: „Buď Bohu dík.“, obec usedne a vyslechne promluvu (kázání). Mezi druhým a evangelijním čtením je vložen zpěv blahoslavenství, který náleží k proměnným částem. Je součástí bohoslužebného formuláře a je také shodný se zněním blahoslavenství ve Farského liturgii.²¹³ Závěr *Zvěstování* patří vyznání víry. V této části přináší Druhá liturgie významnou změnu. V rámci Farského liturgie je běžně užíváno tzv. Velké nebo Malé vyznání víry.²¹⁴ V Druhé liturgii je uveden také text Apoštolského a Nicejsko-cařihradského vyznání víry s poznámkou, že se užívají při zvláštních příležitostech.²¹⁵ Považuji to za projev ekumenických snah, které

²⁰⁸ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Liturgická část*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 75.

²⁰⁹ Srov. *ZPĚVNÍK CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Ústřední rada CČSH. Praha: Blahoslav, 2001, s. 650.

²¹⁰ *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA... Liturgická část*, tamtéž, s. 36.

²¹¹ *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA... Liturgická část*, tamtéž, s. 76.

²¹² *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA... Liturgická část*, tamtéž, s. 78.

²¹³ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA... Liturgická část*, tamtéž, s. 76-80.

²¹⁴ V bohoslužebném formuláři První liturgie CČSH podle patriarchy Karla Farského je tradičně uvedeno pouze Velké a Malé vyznání víry. Poznámka o možnosti užití dalších vyznání je v rámci Farského liturgie uvedena pouze ve zpěvníku. Srov. *ZPĚVNÍK CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Ústřední rada CČSH*. Praha: Blahoslav, 2001, s. 640.

²¹⁵ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA... Liturgická část*, tamtéž, s. 82-83.

zhruba od šedesátých let minulého století provází liturgický vývoj v CČSH.²¹⁶

Obětování je další liturgickou částí. Proti *Obětování* ve Farského liturgii je zjednodušena. Nejprve kněz recituje výzvu k obětování, která ale bohužel vyznívá pouze jako výzva k bohoslužebné sbírce, což podporují také instrukce v rubrikách.²¹⁷ Tím se tato výzva vzdaluje smyslu oběti pro druhé, jak je vyslovena v původní Farského liturgii²¹⁸, a také smyslu výzvy k duchovní oběti sebe sama a oběti díky a chval, jak zaznívá z veršů k *Obětování* v bohoslužebném formuláři Farského liturgie v její současné podobě.²¹⁹ Duchovní pak pokračuje modlitbou, která se vztahuje k vykonané bohoslužebné sbírce: „Prosíme tě, Bože, za splnění svých dobrých předsevzetí a slibů i za milostivé přijetí a požehnané užití darů, které před tebe pokládáme.“ Po té nalije do kalicha víno s vodou a čte vhodný biblický text. Ten si může zvolit, anebo použít některý z textů k Farského liturgii.²²⁰ Teprve zde je slyšet výzva k oběti díky a chval, která se objevuje také u Farského: „V míru a pokoji podejme srdce svá Bohu v oběť svatou!“ Lid odpovídá: „Na usmířenou a v oběť chvály!“

Ve Farského liturgii je na tomto místě vložena tzv. modlitba k obětování, při níž kněz drží kalich s vínem ve výši prsou a děkuje za Bohu za dary chleba a kalicha, které jsou připomínkou Kristovy oběti.²²¹ V Druhé liturgii ale tato modlitba zcela chybí, stejně jako viditelné gesto pozdvižení kalicha. Autoři úprav se pravděpodobně chtěli vyhnout zdvojení díky za kalich a chléb, které znovu zaznívá v eucharistické modlitbě, a tak místo modlitby k obětování následuje proměnná modlitba smíření podle liturgického roku (z Malého misálu), po níž zaznívá dialog:

²¹⁶ Srov. BUTTA, T. *Znovuobjevování daru Liturgie*. Brno, 2007, s. 5-6.

²¹⁷ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Liturgická část*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 84.

²¹⁸ Srov. *ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH CČS*. Ústřední rada CČS. Praha: Blahoslav, 1930, s. 247.

²¹⁹ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA... Liturgická část*, tamtéž, s. 43-44.

²²⁰ Srov. tamtéž.

²²¹ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA... Liturgická část*, tamtéž, s. 45.

- D: „Vzhůru srdce!“
O: „Zvedněme k Hospodinu!“
D: „Vděčně oslavujme Hospodina, Boha svého.“²²²

Následující chvalozpěv (preface) patří k proměnným částem liturgie. Formulář Druhé liturgie pouze odkazuje na chvalozpěvné modlitby z liturgie Farského.²²³ Např. preface v postním čase zní takto:

„Je spravedlivé tobě, náš Bože, každého dne a na každém místě děkovat ve jménu našeho Pána Ježíše Krista. Neboť on nás miloval a vydal sebe samého za nás. Trpěl a zemřel, abychom dosáhli smíření. Proto tě chválíme se všemi zástupy tvých svědků a voláme:“²²⁴

Preface pak plynule navazuje na tzv. „Sanktus“, k němuž je připojen „Benediktus“, stejně jako je tomu u Farského liturgie²²⁵, avšak s drobnou obměnou (*označena kurzívou*):

„Svatý, svatý, svatý Hospodine zástupů. Plná jsou nebesa i všechna země tvé slávy. Sláva ti na výsostech! *Požehnaný buď i Syn*, jenž přichází tu k nám tvým jménem. Sláva ti, sláva ti na výsostech!“²²⁶

Následuje část zvaná **Zpřítomnění Ježíše Krista**, která začíná, stejně jako u liturgie Farského, eucharistickou modlitbou. Druhá liturgie CČSH obsahuje čtyři eucharistické modlitby, další tři jsou součástí Farského liturgie. U Farského se používají podle období liturgického roku. Ve vánoční modlitbě je vyjádřeno díkůvzdání Bohu za jeho příchod v Ježíši Kristu, ve velikonoční za jeho oběť za nás a ve svatodušní za Ducha svatého.²²⁷ V Druhé liturgii není vazba eucharistických modliteb na období církevního roku tak zřejmá.²²⁸ Jsou v nich zdůrazněny události dějin spásy a jejich vyvrcholení

²²² Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Liturgická část*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 85.

²²³ Srov. tamtéž.

²²⁴ Tamtéž, s. 47.

²²⁵ Srov. tamtéž, s. 49-50.

²²⁶ Tamtéž, s. 86-87.

²²⁷ Srov. tamtéž, s. 50-51.

²²⁸ Srov. BUTTA, T. *Uvedení do bohoslužebné teorie a praxe v Církvi československé husitské*. Praha: Karolinum, 2005, s. 61.

v Kristově spásném díle.²²⁹ Po eucharistické modlitbě obec povstane (případně poklekne) k slyšení slov ustanovení večeře Páně:

„Při poslední večeři se svými učedníky Pán Ježíš Kristus vzal chléb, požehnal, lámal a dával jim se slovy: Toto je mé tělo, které se vydává za vás. Pak vzal kalich, vzdal díky, podal jim a řekl: Pijte z něho všichni; tento kalich je nová smlouva, zpečetěná mou krví, která se prolévá za vás a za mnohé. To čiňte na mou památku!“²³⁰

Ustanovení neodpovídá doslovně novozákonním veršům. Použité výrazy „za vás“ a „za mnohé“ odkazují k veršům podle Lk 22, 19-20 i podle Mt 26, 26-28 a Mk 14, 22-24. Na některých místech hovoří NZ o Ježíšově oběti za každého člověka (srov. Ř 8, 32; 2K 5, 14-15; 1Tm 2, 5-6; 1J 2, 2). Podobně také Základy víry CČSH, článek 145: „V oběti Ježíše Krista nabízí Bůh spásu každému člověku.“²³¹ Proto, a také s ohledem na možné riziko interpretace Kristovy oběti ve smyslu nauky o předurčení²³² a s ohledem na ekumenické vztahy, se domnívám, že bude lépe držet se při recitaci slov ustanovení večeře Páně výrazu „za všechny“.

Po ustanovení a zpívané odpovědi lidu následuje knězem zpívaná modlitba ke Kristu, která se vyskytuje pouze v Druhé liturgii CČSH.

Modlitba má děkovný a oslavný charakter, její závěr je prosba o to, aby Kristus přišel doprostřed shromážděné obce:

„Velebíme a chválíme tě, Pane náš, za tvé vtělení,
dokonalý život na zemi, tiché odevzdání,
utrpení i smrt, za tvé vzkříšení
a nanebevstoupení.
Ty přebýváš po pravici Otce oslavený,
spravuješ a vedeš svou církev ke spáse i službě světu.
K tobě voláme: Přijď!“²³³

²²⁹ Srov. BUTTA, T. *Uvedení do bohoslužebné teorie...*, tamtéž.

²³⁰ *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Liturgická část.* Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 89.

²³¹ Srov. *ZÁKLADY VÍRY CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ.* Praha, 1975, ot. č. 145.

²³² Srov. RICHTER, K. *Liturgie a život.* Praha: Vyšehrad, 1996, s. 95-96.

²³³ *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA...* Liturgická část. Tamtéž, s. 91.

Zpívaná odpověď lidu na tuto modlitbu vychází z Mt 18, 20: „Kdekoli shromáždí se dva nebo tři ve jménu mém, tam já, tam já jsem vprostřed nich.“²³⁴ Tím je ukončena část *Zpřítomnění Ježíše Krista* a začíná část předposlední: ***Sjednocení***.

Ta začíná prosbou o Ducha svatého (epiklézi). Je to tzv. epikléze k přijímání, prosba o to, aby Duch svatý sjednotil obec s přítomným Pánem. Ve Farského liturgii jsou tři tyto epikléze. V Druhé liturgii jsou pouze dvě a velmi krátké. První z nich má toto znění: „Duchu svatý, kéž blízkost vzkříšeného a oslaveného Krista slouží všem k procitnutí, k vystřízlivění, k víře, k uzdravení a posvěcení, k obnově a k podílu na věčné dokonalosti.“²³⁵

Teprve nyní, po epiklézi, následuje zvolání kněze, které u Farského liturgie bezprostředně navazuje na zpívanou odpověď po ustanovení (podle Mt 18, 20)²³⁶: „Kristus vprostřed nás“ s odpovědí: „S námi je a povždy bude!“²³⁷, která má svůj původ v pravoslavné bohoslužbě během pozdravení pokoje.²³⁸

Obec usedne a je zpívána další píseň, po níž následuje modlitba ke sjednocení s Kristem. Ta je proměnná podle liturgického roku a je obsažena v Malém misálu.

Ve Farského liturgii epikléze plynule přechází v Modlitbu Páně, po níž kněz láme chléb. V Druhé liturgii je tomu naopak. Nejprve je lámán chléb, a teprve pak se obec modlí Modlitbu Páně. Zpěv k lámání chleba je pouze mírně odlišný od znění ve Farského liturgii, stejně tak Pozdrav pokoje:

D: „Kalich smlouvy, Bože,“

O: „dals' nám v Ježíši Kristu, Pánu našem.“

D: „K slávě své a k naší spáse láme se nám zaslíbený ten chléb nebeský, svatý dar všem dětem Božím daný, stále je přijímán a neubývá nikdy, a posvěcuje ty, kdo jej přijímají!“

²³⁴ BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. *Liturgická část*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 91.

²³⁵ Tamtéž.

²³⁶ Srov. tamtéž, s. 54.

²³⁷ Tamtéž, s. 92.

²³⁸ Srov. *LITURGIA SV. JÁNA ZLATOÚSTEHO*. Pravoslavná cirkev na Slovensku. Prešov, 1996, s. 81.

D: „Pokoj Kristův ať je s vámi.“

O: „Ten pokoj všem.“²³⁹

Po lámání chleba obec povstane (nebo poklekne) a kněz recituje výzvu k Modlitbě Páně, která má v obou liturgiích zpívanou podobu s hudebním doprovodem. Ve Farského liturgii často dochází k tomu, že ještě do epikléze bývá vložena tzv. vzpomínka na zesnulé, epikléze bývá také využívána k prosbám, které se vztahují ke kázání, a tak se někdy stává, že epikléze je rozvláčná, obsahuje mnohá zdvojení apod. Pro vzpomínky na zesnulé a jiné prosby jsou však určeny přímluvy věřících v rámci Tužeb. V Druhé liturgii je úvod k Modlitbě Páně naopak až strohý, stejně tak epikléze je krátká a nedává svou povahou příležitost k nějakým dalším vsuvkám apod. Tím je docíleno toho, že různé prosby a vzpomínky na zesnulé zní přesně tam, kde mají, a jen jednou. Po Modlitbě Páně se kněz modlí tzv. modlitbu k přijímání. Její podstatou je prosba o to, aby obec byla hodna přijmout dary chleba a kalicha, v nichž se shromážděné církvi zpřítomňuje Kristus. U Farského existují tři modlitby k přijímání, tady je jen jedna. Stejně jako u Farského liturgie je také v Druhé liturgii na tomto místě prostor pro „Setníkovo vyznání“, ale opět v duchu celkového zjednodušení pouze jedenkrát. Pak kněz vyzývá přítomné k přijímání. Zde má naopak na výběr ze tří textů, ale může obec vyzvat i jinými vhodnými slovy. Během jeho příchodu k lidem před Stůl Páně je stejně jako u Farského liturgie možné zpívat: „Požehnaný, jenž přichází k nám jménem Páně, Hospodin v něm sám tu zjevuje se nám.“²⁴⁰

Vlastní přijímání a celý závěr bohoslužby je shodný s liturgií podle Farského²⁴¹. Po přijímání kněz recituje díkůvzdání za přijímaný chléb a víno, následuje píseň a před požehnáním ještě různá sborová oznámení. Pak čte kněz z Písma svatého verš na cestu a požehná obci stejným způsobem, jako u Farského liturgie. Během závěrečné písně

²³⁹ BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. *Liturgická část*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 92-93.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 96.

²⁴¹ BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. *Liturgická část*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 63-67; 97-99.

nebo varhanní dohry pak odchází od Stolu Páně k východu z bohoslužebného prostoru, kde se rozloučí s věřícími.

2.4.2 VEČERNÍ POBOŽNOST PODLE F. KALOUSE

Kalousova pobožnost, jak se jí také říká, má v bohoslužebném životě CČSH své pevné místo a lze o ní říct, že je doposud živá, a to i přesto, že není užívána tak často, jak by mohla. Jejím vrcholem není vysluhování svátosti, ale zvěstování Božího slova spolu s jeho výkladem v kázání a přímluvná modlitba shromážděné obce. Není vázána na kněžské svěcení, a proto ji může sloužit kromě duchovního také kazatel ve služebním poměru nebo dobrovolný laický kazatel. Služba kazatelů je ve spojení s Kalousovou pobožností využívána také v případě, kdy není možné zajistit službu duchovního např. z důvodu nemoci apod. Pobožnost tradičně nachází své uplatnění v adventní a postní době, dále v měsíci květnu (tzv. májové pobožnosti), v některých obcích pak ještě 2. listopadu a 31. prosince. Může být samozřejmě sloužena kdykoli, ale zvyk spojovat ji pouze s určitým obdobím v roce se obtížně překonává.

Svůj význam má v pobožnosti také její hudební stránka. Doporučuje se v jednotlivých hudebních vstupech zpěv buď celých písní, nebo více slok najednou.²⁴²

Úvodní píseň na začátku pobožnosti provází příchod kazatele, který po jejím doznění pozdraví shromážděnou obec recitovaným apoštolským pozdravem. Má na výběr ze tří variant, např.: „Milost, slitování a pokoj od Boha Otce a Krista Ježíše, našeho Pána.“²⁴³ Při pozdravu se obec znamená křížem. *Úvodní modlitby* zahajuje zpívané rezponzorium:

D: „Hospodine, slavný Bože náš, tobě zasvětime život svůj.“

O: „Sláva tobě, pokoj lidu tvému.“

²⁴² Srov. *POBOŽNOST CÍRKVE ČESKOSLOVENSKE HUSITSKE (podle Františka Kalouse)*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 1995, s. 3-4.

²⁴³ Tamtéž, s. 5.

- D: „Tvůrce vševládný, Duchu laskavý, přijď a posiluj nás.“
 O: „Svatý Bože, svatý Silný, svatý Laskavý,
 posvěcuj nás a zachovej.“
 D: „Otče náš, Otče náš, věčný a živý, zůstávej vždy
 s dětmi svými.“
 O: „Po všecy věky věků.“²⁴⁴

Po chvíli ticha kazatel vyzve k společné recitaci jedné ze dvou navržených kajících modliteb, kterou zakončí vyjádřením naděje v odpuštění: „Sestry a bratři, kéž nám Bůh odpustí naše viny a vede nás k věčnému životu.“²⁴⁵ Obec na toto vyjádření odpoví slovem „Amen“²⁴⁶, po němž následuje zpěv písně.

Po písni je prostor pro *Čtení z Písem svatých*. Počet čtení není stanoven, může být jen jedno, může jich být víc. Mezi případná několikerá čtení se doporučuje vložit píseň nebo jinou hudební vložku.²⁴⁷ Po čtení z Písma následuje *Kázání*. Po kázání může obec odpovědět na slyšené slovo vyznáním víry, může být také konána bohoslužebná sbírka a je zpívána další píseň. Po té následují *Tužby*. Mají, podobně jako v Liturgii podle Farského nebo Druhé liturgii, podobu zpívaného rezponzoria. Je tady jen malý rozdíl. Prosby jsou celkem čtyři, na první tři lid odpovídá stejnou odpovědí, na poslední prosbu je odpověď jiná. *Tužby* jsou rozděleny na celkem osm skupin podle období liturgického roku nebo podle příležitosti.²⁴⁸ První dvě skupiny obsahují prosby obecné, třetí a čtvrtá jsou určeny pro čas adventní a vánoční, pátá pro dobu postní, šestá pro dobu velikonoční, sedmá nachází své uplatnění v době svatodušní a trojiční, a nakonec osmá obsahuje prosby za ekumenické společenství.²⁴⁹

Např. v době velikonoční mají *Tužby* tuto podobu:

²⁴⁴ Tamtéž, s. 5-7.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 7.

²⁴⁶ Tamtéž.

²⁴⁷ Srov. tamtéž, s. 8.

²⁴⁸ Srov. tamtéž, s. 9-11.

²⁴⁹ K církevnímu roku a jeho členění v CČSH srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Liturgická část*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 11

- D: „Jezu Kriste, vzkříšení nám prožít dej.“
 O: „Očisti nás a zachovej.“
 D: „Spasiteli, věčný život svůj nám přej.“
 O: „Očisti nás a zachovej.“
 D: „Oslavený, v slávu svou nás uváděj.“
 O: „Očisti nás a zachovej.“
 D: „Vzkříšený, vždy živý, nás zachovej.“
 O: „Očisti nás, očisti nás a zachovej.“²⁵⁰

Na *Tužby* navazují *Sborové modlitby a přímluvy*. Podobně, jako v případě Liturgie podle Farského, mají také v rámci Kalousovy pobožnosti přímluvné modlitby své místo. To však umožnila až její poslední revize. V jejích předchozích vydáních se s účastí lidu na přímluvných modlitbách nepočítalo, bylo užíváno pouze jedné varianty předepsaných *Tužeb*.²⁵¹ Prostor, který je v aktuální podobě pobožnosti věnován přímluvným modlitbám věřících umožňuje, aby skutečně mohla být výrazem modlitebního života církve,²⁵² která jako společenství Ducha Kristova bere na sebe v přímluvách zástupnost za svět.²⁵³ Přímluvná modlitba za svět je projevem solidarity se světem, který se modlit odmítá, nebo se modlit neumí.²⁵⁴

Po *Sborových modlitbách a přímluvách* následuje *Modlitba Páně*, na kterou hned navazuje závěrečné *Požehnání*. Obě části jsou provedeny stejně jako v obou liturgiích CČSH. Oznámení sboru a závěrečná píseň celou pobožnost uzavírají.

²⁵⁰ *POBOŽNOST CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ (podle Františka Kalouse)*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 1995, s. 11.

²⁵¹ Srov. *ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH CČS*. Praha: Blahoslav, 1930, s. 268; *ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH CČS*. Praha: Blahoslav, 1951, s. 369-370.

²⁵² Srov. *POBOŽNOST...*, tamtéž, s. 3.

²⁵³ Srov. BUTTA, T. *Uvedení do bohoslužebné teorie a praxe v Církvi československé husitské*. Praha: Karolinum, 2005, s. 38.

²⁵⁴ Srov. SALAJKA, M. *Modlitba věřícího společenství*. Praha: Blahoslav, 1979, s. 26.

2.4.3 SVÁTOSTI CČSH VE VZTAHU K STRUKTUŘE FARSKÉHO LITURGIE

Základy víry CČSH označují svátosti za takové jednání, které umožňuje věřícím podílet se v Duchu svatém na milosti Božího Slova promlouvajícím skrze Písmo svaté a svátostné úkony.²⁵⁵

Duchovní CČSH, dnes již bohužel zesnulý kolega Emil Havlíček, kdysi na konferenci duchovních rozčileně uzavřel diskusi na téma svátostí poznámkou, že měla být zavedena praxe pouze dvou svátostí, křtu a večeře Páně, a církev by měla mnohem méně starostí. Chtěl tím připomenout obtíže při stanovení počtu svátostí a jeho biblického zdůvodnění, aniž by, jak řekl prof. Salajka, šlo o zdůvodnění násilné.²⁵⁶ Možná, že by zavedení takové praxe přineslo zjednodušení ve svátostném jednání, ale pak by bylo třeba odpovědět např. na otázku, jakým jiným způsobem by tedy církev projevovala lítost nad hříchem a usilovala o smíření, když ne ve svátosti? Jakou podobu by mělo uzavření sňatku a jakým jiným způsobem by církev slavila povolání člověka k duchovenské službě? Jak by přijímala ty, kteří byli jako děti pokřtěni a nyní chtějí svobodně vyjádřit své rozhodnutí pro život v Kristu? Jak by církev povzbuzovala nemocné a posilovala jejich naději na uzdravení? Evangelické církve, které si ponechaly jako svátost pouze křest a večeři Páně, tyto výše zmíněné životní okamžiky a situace také prožívají a obřadným způsobem vyjadřují jejich význam pro život křesťana (např. confirmace, ordinace duchovního, svatba).

Svátosti ale nejsou jen oslavou konkrétních životních okamžiků. Jsou určeny k posvěcování člověka, k budování společenství církve a k Boží slávě.²⁵⁷ Opomenutí tohoto jejich smyslu může vést vnímání svátostí pouze z pohledu sociologického nebo psychologického.²⁵⁸ Svátosti ale mají spojitost s duchovními obsahy, o nichž mají člověku

²⁵⁵ Srov. *ZÁKLADY VÍRY CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Vydala ústřední rada církve československé husitské. Praha, 1975, ot. č. 307.

²⁵⁶ Srov. SALAJKA, M. *Křesťanská bohoslužba*. Praha: Blahoslav, 1985, s. 68.

²⁵⁷ Srov. 2. VAT. KONCIL, konstituce *Sacrosanctum Concilium*, 59.

²⁵⁸ Srov. RUTRLE, O. *Liturgika 1,2*. Skriptum pro studijní účely Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze. Praha: 1957, s. 128-129.

vypovídat.²⁵⁹ Církev československá husitská, vědoma si této zvěstné úlohy svátostí, zachovala ve svém náboženském projevu jejich vysluhování v tradičním počtu sedmi: křest, biřmování, svěcení kněžstva, večeře Páně, svátost manželská, svátost smíření a útěcha nemocných.

V literatuře, která je v CČSH užívána ke katechetickým účelům,²⁶⁰ bývá o svátostech pojednáváno odděleně (tzv. katechismovou formou). To může vyvolávat dojem, že jednotlivě jsou svátosti samy o sobě samostatnými strukturami bez vztahu k dalším svátostem a aspektům náboženského života církve. Proto je třeba v rámci katecheze, která přijetí svátosti předchází, zdůraznit vzájemné propojení svátostí a jejich přesah do všedního života křesťana. Není myslitelný křest bez vyznání hříchů, není možné biřmování bez křtu, svěcení bez osobního svědectví, uzavření manželství bez života v církvi apod.²⁶¹

Podobně, jako má Farského liturgie svoji strukturu, jejímž ústředním bodem je večeře Páně, mají také svátosti svou stavbu, v níž je jakýmsi vrcholem vlastní svátostný akt. Tomu předchází úvodní obřady, které zpravidla obsahují biblické zdůvodnění svátosti, vyjádření vůle k převzetí závazku formou slibu příjemce svátosti, dále vyznání víry a modlitbu, případně další jednání podle obřadní příručky.²⁶² Po svátostném úkonu následují obřady závěrečné, které mají církvi viditelným způsobem potvrdit udělení svátosti. Patří sem např. vyslání biřmovanců, předání znaků kněžské služby apod. Úvodní a závěrečné obřady tvoří jakýsi rámeček, do něhož je zasazen svátostný úkon. Celá tato struktura je Svátostným obřadem.

Svátosti jsou svázány s církví jako Kristovým tělem, jehož údy jsou jednotliví věřící (srov. 1K 12,27), proto by měly být konány nejlépe ve společenství církve během Farského liturgie.

²⁵⁹ Srov. SALAJKA, M. *Úvod k praktické teologii a praktickoteologické úvahy (studie)*. Skriptum pro studijní účely Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze. Praha: 1984, s. 104-108.

²⁶⁰ Např. BUTTA, T; BUTTOVÁ, J. *Křesťanská prvouka pro starší žáky a mládež*. Praha: Blahoslav, 1994; MEDEK, R. *Katechismus v duchu Církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 1990; HORSKÝ, R. *Cesta. Otázky a odpovědi*. Praha: Blahoslav, 1989. *ZÁKLADY VÍRY CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Praha, 1975 aj.

²⁶¹ Srov. SALAJKA, M. *Úvod k praktické teologii...*, s. 108.

²⁶² *AGENDA. Obřadní příručka Církve československé husitské*. První část. Praha, 2006.

Z určitých důvodů, jejichž posouzení je kompetencí faráře nebo biskupa,²⁶³ lze vysluhovat svátosti také samostatně mimo liturgii ve zvláštním shromáždění (např. v rodině, zdravotnickém zařízení apod.) Podle Základů víry CČSH spočívá význam svátosti v tom, že Boží slovo, které zaznívá v bohoslužbě slova, je ve svátostném konání viditelně, činně a veřejně přijímáno celou shromážděnou obcí, kterou tak spojuje v uvědomělé obecenství v Kristu.²⁶⁴ Proto je ve výjimečných případech, kdy jsou svátosti konány mimo Farského liturgii, nutno zařadit do struktury obřadu také čtení z Písma svatého s promluvou. Tato vložená bohoslužba slova neplní pouze pedagogickou úlohu, zdůvodnění svátostného konání pomocí biblického svědectví. Často je také povzbuzením a osobním slovem k příjemci svátosti. Příkladem takového samostatného obřadu mimo Farského liturgii je udělení svátosti manželské. Většinou je slavena ve zvláštním společenství a má svou vlastní strukturu, jejíž součástí je také bohoslužba slova.

2.4.3.1 Svátost křtu

Je první svátostí, která je v CČSH vysluhována věřícím. Křtít může jáhen, kněz nebo biskup. Předpokladem pro udělení křtu je víra, která se rodí ze slyšení Božího slova (srov. Ř 10,12-17). Součástí přípravy k přijetí ke křtu je tedy zvěstování Ježíše Krista a následný výklad Božího slova, jak ukazuje např. biblické svědectví o křtu etiopského dvořana jáhnem Filipem (srov. Sk 8,26-39).

Z důvodu předchozí a následné pastorační péče je rozlišován křest dítěte a křest dospělého člověka. V případě křtu dítěte (nejčastěji novorozence) je v rámci pastorační péče věnována pozornost zejména jeho rodičům a kmotrům. Je zde zdůrazněn význam

²⁶³ Srov. *PASTORÁLNÍ PRAVIDLA KE SVÁTOSTEM*. Návrh pastoračně-výchovného výboru VIII. sněmu CČSH. Vydalo Sněmovní centrum CČSH. Praha, 2010, s. 3.

²⁶⁴ Srov. *ZÁKLADY VÍRY CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Vydala ústřední rada církve československé husitské. Praha, 1975, ot. č. 310.

křesťanské výchovy v rodině. V případě křtu dospělého člověka vlastnímu křtu předchází pokání, jako tomu bylo u prvotní církve (srov. Sk 2,38).

Dalším předpokladem křtu je vyznání víry. V případě křtu dětí jde o vyznání víry rodičů, kteří na sebe berou závazek křesťanské výchovy.²⁶⁵ Toto vyznání je vyjádřením obsahu víry nejen toho, kdo svátost přijímá, ale celého shromáždění. Vzhledem k tomu, že křest je svátostí začleňující pokřtěného do církve, je svátost křtu vysluhována v rámci Farského liturgie. V ní má vyznání víry své místo po promluvě (homilii). V případě udělení svátosti křtu je toto vyznání vysloveno až jako součást křestního obřadu.

Podstatným prvkem křestního obřadu je jednání s vodou a vyslovení tzv. trojiční křestní formule: „N, křtím tě ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého.“²⁶⁶ Při jednání s vodou při křtu má být křtěnému polito vodou temeno hlavy jako symbol obmytí celého člověka.²⁶⁷

Své místo má v křestním obřadu také přijetí pokřtěného do společenství. Jde o vyjádření, že pokřtěný patří nejen do obecné Boží církve, ale také do konkrétního společenství bratří a sester v Kristu, do konkrétní Náboženské obce. Dospělému člověku se také dále potvrzuje, že je přijat do společenství Stolu Páně.²⁶⁸ Struktura křestního obřadu v CČSH je následující:²⁶⁹

Úvodní obřady

1. Oznámení (představení křtěnce, rodičů a kmotrů)
2. Přivítání
3. Ustanovení křtu podle písem (biblická výpověď o křtu)
4. Modlitba (děkonná modlitba za křtěnce)
5. Křestní otázky a odpovědi

²⁶⁵ Závazek je vyjádřen v „křestních slibech“, v nichž se duchovní ptá rodičů, jsou-li ochotni podporovat dítě péčí, modlitbami, učením a příkladem. Srov. *AGENDA. Obřadní příručka Církve československé husitské*. První část. Praha, 2006, s. 27.

²⁶⁶ Tamtéž.

²⁶⁷ Srov. *AGENDA. Obřadní příručka Církve československé husitské*. První část. Praha, 2006, s. 11.

²⁶⁸ Srov. tamtéž, s. 12.

²⁶⁹ Srov. tamtéž, s. 25-28.

6. Předání hořící křestní svíce s vyložением symboliky světla²⁷⁰
7. Vyznání víry

Svátostný úkon

8. Modlitba (prosebná za udělení křtu)
9. Křestní úkon (polití vodou a pronesení křestní formule)

Závěrečné obřady

10. Přijetí do společenství
11. Požehnání
12. Společná píseň

S ohledem na konkrétní situaci se může struktura obřadu mírně změnit. Např. společný křest několika křtěnců je příležitostí k slavnostnějšímu rázu bohoslužby, a tak se může struktura obřadu rozšířit o další hudební vstupy a modlitby.

Svátost křtu má ve Farského liturgii své místo po *Promluvě*. Vyznání víry, které má na tomto místě následovat, je přesunuto do vlastního křestního obřadu. V případě křtu dětí (novorozenců) bývají někdy uváděny „praktické důvody“ pro zařazení obřadu buď na samý začátek bohoslužby, nebo až na její konec.²⁷¹ Toto bývá ještě dnes v některých sborech praktikováno, zejména u starších duchovních, kteří mnohá léta sloužili podle Drtinovy agendy. V ní je takový pokyn uveden, a to i v případě, že jde o křest dospělého.²⁷² S tímto způsobem už dnes nelze souhlasit. Snad jedině v případě novorozeněte, které pláče, není k utišení a „ruší“ ostatní. Je ale přece přirozené, že malé děti pláčou. Domnívám se, že to lze vyřešit i jinak. Např. může někdo počkat s dítětem v jiné místnosti a přinést je až k vlastnímu křtu. V rámci přípravy před křtem je třeba zdůraznit, že křest není soukromým slavením oddělitelným od liturgie i od

²⁷⁰ AGENDA. *Obřadní příručka Církve československé husitské*. První část. Praha, 2006, s. 11

²⁷¹ Srov. *PASTORÁLNÍ PRAVIDLA KE SVÁTOSTEM*. Návrh pastoračně-výchovného výboru VIII. sněmu ČČSH. Vydalo Sněmovní centrum ČČSH. Praha, 2010, s. 6.

²⁷² AGENDA. *Za vedení ideové rady církve československé zpracoval a upravil Vlastimil Drtina*. Praha: Blahoslav, 1951, s. 32.

společenství, ale že svátosti obecně jsou jednáním celé církve a mají své pevné místo v jejím bohoslužebném životě.

2.4.3.2 Svátost Biřmování

Nový naučný dokument *Pastorální pravidla ke svátostem* předkládá svátost biřmování jednání, v němž „upevňuje Duch svatý křesťana na cestě víry a uděluje mu dary ke službě v církvi i ve světě. Svátostné jednání otevírá nitro člověka pro působení Ducha svatého.“²⁷³ A dále: „Svátost biřmování potvrzuje svátostné působení v životě věřícího člověka, které bylo započato křtem,...Přijal-li biřmovanec svátost křtu jako nemluvně, je pro něho biřmování současně potvrzením křestního slibu.“²⁷⁴

Bohužel víc než Duch svatý bývá často zdůrazňováno pouze uvědomělé členství v církvi, proto je třeba připomínat duchovní rozměr svátostného jednání.

Biřmování je zpravidla²⁷⁵ vyhrazeno biskupovi. Předpokladem pro biřmování je křest (nikoli nutně v CČSH) a náležitá příprava pod vedením duchovního. Doporučuje se také dolní věková hranice ve výši třinácti let.²⁷⁶

V CČSH bylo upuštěno od mazání biřmovanců křížem. Podstatným prvkem svátosti je vkládání rukou na hlavu biřmovance s pronesením svátostné formule: „Přijmi pečeť darů Ducha svatého.“²⁷⁷ Vkládání rukou předchází modlitba k Duchu svatému. Je to prosba o jeho dary, kterou vyslovuje nejprve biskup a pak také biřmovanci. Dalším prvkem, který patří do svátostného konání, je vyznání víry a tzv. slib biřmovanců, jímž vyjadřují svoji vůli

²⁷³ Srov. *PASTORÁLNÍ PRAVIDLA KE SVÁTOSTEM*. Návrh pastoračně-výchovného výboru VIII. sněmu CČSH. Vydalo Sněmovní centrum CČSH. Praha, 2010, s. 7.

²⁷⁴ Srov. tamtéž.

²⁷⁵ Biskup může tímto úkolem pověřit svého zástupce. Srov. *AGENDA. Obřadní příručka Církve československé husitské. První část*. Praha, 2006, s. 45.

²⁷⁶ Srov. *PASTORÁLNÍ PRAVIDLA KE SVÁTOSTEM*...tamtéž, s. 8.

²⁷⁷ *AGENDA. Obřadní příručka Církve československé husitské. První část*. Praha, 2006, s. 14.

k následování Krista a žití s ním v obecenství Církve česko-slovenské husitské.²⁷⁸

Ve vztahu svátosti biřmování k Farského liturgii došlo k významnému posunu: od biřmování konaného mimo liturgii²⁷⁹ k biřmování chápanému jako její součást a slavenému v jejím rámci ve společenství shromážděné obce.²⁸⁰

Biřmování se obvykle koná po *Promluvě*, vyznání víry je přesunuto do struktury obřadu, který je v aktuální agendě²⁸¹ CČSH začleněn do struktury Farského liturgie. Jeho jednotlivé části jsou tyto:

Úvodní obřady

1. Představení biřmovanců a přivítání
2. Modlitba biskupa
3. Modlitba biřmovanců
4. Vyznání víry
5. Slib věrnosti

Svátostný úkon

6. Vkládání rukou s vyslovením svátostné formule

Závěrečné obřady

7. Prohlášení biskupa
8. Zpěv písně

²⁷⁸ Srov. *AGENDA. Obřadní příručka Církve československé husitské*. První část. Praha, 2006, s. 49.

²⁷⁹ Srov. *AGENDA. Za vedení ideové rady církve československé zpracoval a upravil Vlastimil Drtina*. Praha: Blahoslav, 1951, s. 156.

²⁸⁰ Srov. *AGENDA. Obřadní příručka...*, tamtéž s. 45.

²⁸¹ Srov. tamtéž, s. 45-50.

2.4.3.3 Svátost svěcení kněžstva

Otázka kněžského svěcení patří v CČSH k těm doposud ne zcela dořešeným. Už v samotném počátku církve byla jednou z příčin tzv. Pravoslavné krize a vedla církev k presbyternímu zřízení.²⁸² Souvisí s ní platnost svěcení z hlediska zachování apoštolské posloupnosti, která byla, a dnes stále bývá, církvi vytýkána a občas se opětovně stává předmětem celocírkevních diskuzí.

V současnosti církev hledá pevný postoj k různým podobám duchovenské služby, v níž mají svou úlohu také funkce zcela nové nebo ne úplně běžné. Je to služba např. pastoračních asistentů, ale také kazatelů a vychovatelů, která nachází svůj základ ve všeobecném kněžství pokřtěných. Svátost svěcení kněžstva se vztahuje ke službě odvozené od kněžství svátostného.²⁸³ Rozlišuje se služba jáhenská, kněžská a biskupská. Jáhni a kněží jsou ke své službě svěcení, biskupové jsou pouze ordinováni po předchozí volbě na diecézní úrovni. Služba jáhna se od služby kněze odlišuje v povinnostech při vykonávání duchovní správy obce. Z hlediska svátostných úkonů může jáhen křtít, oddávat a utěšovat nemocné. Kněz může sloužit všemi svátostmi mimo biřmování. Biskup je duchovní s kněžským svěcením, který je uveden do úřadu biskupa. Zvláštní místo zde má také služba patriarchy, který je, podobně jako biskupové, po předchozí volbě na úrovni celé církve (volebním sněmem) ustanoven do funkce.

Podmínky pro udělení kněžského svěcení (vztahuje se také na svěcení jáhenské) upravují církevní řády, zejména Ústava²⁸⁴ a Řád duchovenské služby.²⁸⁵

²⁸² Srov. KUBALÍK, J. *České křesťanství*. Praha, 1947, s. 227-228.

²⁸³ Srov. *SLUŽBY V CÍRKVI*. Návrh pastoračně-výchovného výboru VIII. sněmu CČSH. Vydalo Sněmovní centrum CČSH. Praha, 2010, s. 3-4. Schváleno na 6. zasedání VIII. řádného sněmu Církve československé husitské dne 18. 10. 2014.

²⁸⁴ *ÚSTAVA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Schválena 3. zasedáním VIII. sněmu 19. října 2002 v Praze, ve znění novelizace přijaté 4. zasedáním VIII. sněmu 25. června 2005 v Praze a 5. zasedáním VIII. sněmu 26. ledna 2008 v Praze.

²⁸⁵ *ŘÁD DUCHOVENSKÉ SLUŽBY CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Novelizován církevním zastupitelstvem dne 23. 11. 2013 v Praze jako prováděcí církevní předpis k Ústavě Církve československé husitské.

Svatost svěcení kněžstva je vždy součástí Farského liturgie s následnou Večeří Páně a má své místo po *Promluvě*. Vyznání víry je součástí struktury svátostného obřadu. V případě jáhenského svěcení slouží první část bohoslužby budoucí jáhen spolu s biskupem, po svěcení bohoslužbu také společně dokončí, Večeří Páně slouží biskup. V případě kněžského svěcení je tomu podobně, pouze Večeří Páně už slouží nový kněz, biskup se může ujmout úlohy přísluhujícího u Stolu Páně.

Podstatnými prvky svátosti je vkládání rukou na hlavu svěceného s pronesením svátostné formule: „Osvěcuji a posiluji tě, bratře (sestro) N. N., Bůh Duchem svým svatým k věrné službě učitelské, kněžské a pastýřské.“²⁸⁶ V případě jáhenského svěcení je ve formulaci vysloven jiný účel: „Osvěcuji a posiluji tě,[...], Bůh Duchem svým svatým k věrné službě jáhenské.“²⁸⁷ Úkon svěcení nekoná pouze biskup, ale spolu s ním také tzv. spolusvětitelé, kteří představují společenství celé církve. Mezi spolusvětiteli má být také laický zástupce církve, nejlépe starší sboru, v němž bude budoucí kněz vykonávat duchovenskou službu.

V rámci obřadu má své místo před vlastním svěcením také modlitba církve, kterou se modlí laický zástupce Náboženské obce nebo někdo ze spolusvětitelů, a pak také modlitba biskupa.

Dalším významným prvkem, také zařazeným ještě před vlastní svátostný úkon, je slib, v němž je budoucí duchovní dotazován na své rozhodnutí a odhodlání k přijetí závazku kněžské služby.²⁸⁸

Jako zdůraznění trojího Kristova služebného úřadu je po aktu svěcení novému knězi předána bible, kalich a okřín s bohoslužebným chlebem a nakonec štol. Bibli předává laický zástupce, kalich a okřín předává duchovní ze spolusvětitelů a biskup vloží na ramena kněze štolu. Tyto předměty představují znaky trojí služby učitelské,

²⁸⁶ Srov. *AGENDA. Obřadní příručka Církve československé husitské*. První část. Praha, 2006, s. 97.

²⁸⁷ Srov. *AGENDA. Třetí část – Obřady Církve československé husitské*. Návrh liturgického výboru VIII. sněmu ČČSH. Vydalo Sněmovní centrum ČČSH. Praha, 2010, s. 5. Schváleno na 6. zasedání VIII. řádného sněmu Církve československé husitské dne 18. 10. 2014.

²⁸⁸ Srov. *AGENDA. Obřadní příručka...*, tamtéž, s. 96.

kněžské a pastýřské, k níž se svěcený kněz zavazuje.²⁸⁹ Jáhnovi je vzhledem k povaze jeho služby předávána pouze bible. Struktura vlastního obřadu kněžského svěcení je následující:²⁹⁰

Úvodní obřady

1. Zahájení obřadu
2. Připomínka Božího daru kněžství církvi
3. Modlitba církve
4. Píseň vzývající Ducha svatého²⁹¹
5. Představení a doporučení kandidáta (ky)²⁹²
6. Připomenutí charakteru kněžské služby
7. Vyznání víry
8. Responzorium

Svátostný úkon

9. Modlitba biskupa
10. Slib příjemce svěcení
11. Vlastní akt svěcení – vkládání rukou a pronesení svátostné formule

Závěrečné obřady

12. Předání znaků kněžské služby²⁹³
13. Závěrečná doxologie
14. Zpěv písně

²⁸⁹ Srov. *AGENDA. Obřadní příručka Církve československé husitské*. První část. Praha, 2006, s. 93.

²⁹⁰ Srov. tamtéž, s. 93-97.

²⁹¹ Možná by tato píseň mohla být v rámci celého obřadu blíže vlastnímu svěcení spolu s předchozí modlitbou církve, a naopak představení kandidáta a připomenutí charakteru kněžské služby by mohlo být součástí úvodu k celému obřadu.

²⁹² V CCŠH mohou do kněžské služby vstoupit také ženy.

²⁹³ Srov. tamtéž, s. 97; V agendě toto jednání bezprostředně následuje po aktu svěcení a je uvedeno společně se vkládáním rukou označeno za akt svěcení. Domnívám se, že jde o jednání různé povahy. Podstatným prvkem svátosti je vkládání rukou. Proto řadím předání insignií až do závěrečných obřadů.

2.4.3.4 Svátost večeře Páně

Svátost večeře Páně je součástí Farského liturgie. Je také možné, zejména v malých společenstvích, aby byla slavena odlišným způsobem, např. kolem stolu. Příležitostí k takovému slavení může být třeba připomínka Poslední večeře na Zelený čtvrtek. Pro takový případ je v obřadní příručce vypracován návrh samostatného bohoslužebného formuláře.

Rozsah celého svátostného obřadu večeře Páně v rámci Farského liturgie vymezují liturgické části *Obětování, Zpřítomnění Ježíše Krista a Přijímání*.²⁹⁴ Struktura Farského liturgie je podrobně popsána v kapitole 2.3. Podstatným prvkem svátosti večeře Páně jsou: „...slova jejího ustanovení Ježíšem, prosba o Ducha svatého, použití svátostných znamení chleba a kalicha s vínem a víra ve skutečnou přítomnost Ježíše Krista.“²⁹⁵ Stavba obřadu večeře Páně slavená mimo liturgii vypadá takto:²⁹⁶

Úvodní obřady

1. Výzva (biblický verš)
2. Zpěv písně
3. Pozdrav
4. Pokání
5. Zpěv písně

Bohoslužba slova

6. Čtení z Písma svatého
Meditace nad textem

Svátostný úkon

7. Zpěv písně
8. Verš k obětování

²⁹⁴ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Liturgická část*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 43-65.

²⁹⁵ Srov. *AGENDA. Obřadní příručka Církve československé husitské*. První část. Praha, 2006, s. 64.

²⁹⁶ Srov. *tamtéž*, s. 64-69.

9. Modlitba²⁹⁷
10. Modlitba Páně
11. Ustanovení večeře Páně a přijímání

Závěrečné obřady

12. Poslání
13. Děkovná modlitba
14. Požehnání
15. Závěrečná píseň

V tomto obřadu zcela schází promluva po čtení z Písma sv. Je nahrazena meditací nad čteným textem. Kazatelská činnost je ale neoddelitelná a důležitá součást bohoslužby.²⁹⁸ Také Základy víry CČSH označují kázání za jeden z tvarů Božího slova, který je základním prostředkem zvěsti církve.²⁹⁹ Proto by promluva neměla chybět ani v případě, kdy jde o malé společenství a netradiční bohoslužebnou formu.

V CČSH je běžný způsob přijímání tzv. intinkcí. V tomto obřadu je ale navržen zcela jiný způsob, který svědčí o novém pohledu na praktické provedení. Vlastní přijímání je tady součástí ustanovení. Nejprve duchovní recituje slova ustanovení vztahující se k chlebu: „Při poslední večeři se svými učedníky Pán Ježíš Kristus vzal chléb, požehnal, lámal a dával jim: Toto je mé tělo, které se vydává za vás.“³⁰⁰ Pak je přítomnými přijímán chléb. Duchovní potom pokračuje v recitaci slov ustanovení: „Pak vzal kalich, vzdal díky a podal jim: Pijte z něho všichni; tento kalich je nová smlouva zpečetěná mou krví, která se prolévá za vás a za mnohé. To čiňte na mou památku!“³⁰¹ Pak je přijímáno víno z kalicha. Konkrétní pokyn k vlastnímu provedení přijímání ve formuláři schází. Chléb může

²⁹⁷ Obsahuje díkůvzdání za dary, prosbu za jejich posvěcení a posvěcení shromážděné obce.

²⁹⁸ Srov. BUTTA, T. *Uvedení do bohoslužebné teorie a praxe v Církvi československé husitské*. Praha: Karolinum, 2005, s. 45.

²⁹⁹ Srov. *ZÁKLADY VÍRY CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Vydala ústřední rada církve československé husitské. Praha, 1975, ot. č. 90 a 92.

³⁰⁰ Srov. *AGENDA. Obřadní příručka Církve československé husitské*. První část. Praha, 2006, s. 68.

³⁰¹ Srov. tamtéž.

duchovní jednotlivým věřícím skutečně (podle slov ustanovení) dávat, podávat, anebo si jej mohou podávat mezi sebou. Stejně tomu může být s kalichem. Taková forma přijímání je vhodná opravdu jen pro malé společenství, protože v rámci např. Farského liturgie v nedělním shromáždění by byl zdlouhavý. Nabízí ale určitou intimitu a současně pocit sounáležitosti, protože jednotliví účastníci bohoslužebného shromáždění nejsou seřazeni do řady, z níž ze svých bratří a sester vidí pouze jejich záda. Jsou shromážděni kolem stolu, setkávají se pohledem a vzájemně se obdarovávají, když si podávají chléb a kalich s vínem.

Dále se tento obřad liší od večeře Páně ve Farského liturgii ve vlastním úkonu lámání chleba, k němuž není uveden žádný pokyn.³⁰² Ve Farského liturgii je lámání zdůrazněno a odděleno od ustanovení dalšími čtyřmi částmi.³⁰³ V tomto obřadu není vlastní lámání obsaženo. Úkon, podle něhož získala svátost večeře Páně jeden ze svých názvů (srov. např. Sk 2, 42; Sk 20, 7), zde zcela chybí. Lámání chleba je, podle Základů víry CČSH, liturgickým znázorněním a zpřítomněním Ježíšovy oběti,³⁰⁴ nemělo by tedy chybět v žádné husitské bohoslužbě se svátostí večeře Páně. Pokud má být tento úkon zachován, kam jej zařadit? Určitá gradace celého obřadu už je narušena sloučením přijímání s ustanovením. Nabízí se tedy možnost provést úkon lámání při slovech ustanovení a dostat tak všechny podstatné prvky téměř do jednoho okamžiku. Anebo bude lépe tuto myšlenku raději opustit, nedbat instrukcí v agendě a vrátit se ke schématu ustanovení – lámání – přijímání a ponechat každému dílčímu jednání prostor, aby byl celý obřad srozumitelný.

³⁰² Srov. *AGENDA. Obřadní příručka Církve československé husitské*. První část. Praha, 2006, s. 68.

³⁰³ Srov. *BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Liturgická část*. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004, s. 52-61.

³⁰⁴ Srov. *ZÁKLADY VÍRY CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Vydala ústřední rada církve československé husitské. Praha, 1975, ot. č. 326.

2.4.3.5 Svátost manželská

Svátost manželská by měla být, podobně jako další svátosti, součástí bohoslužebného shromáždění církve, Farského liturgie. Praxe je ale zcela opačná. U této svátosti se duchovní snad nejčastěji setkávají s požadavkem, aby byla slavena samostatně ve zvláštním shromáždění, do něhož patří kromě snoubenců zejména jejich rodinní příslušníci a pozvaní svatební hosté. Svatba je vnímána spíše jako soukromá záležitost, a tak přijetí mladého manželského páru do společenství církve ustupuje do pozadí. Svatební obřad v rámci Farského liturgie ve společenství věřících z místní náboženské obce je vzácnou výjimkou. Proto byl vypracován samostatný svatební obřad, který je uveden v obřadní příručce.³⁰⁵ Protože se jedná o samostatný bohoslužebný tvar, je jeho součástí před vlastním svátostným aktem také úkon kajicnosti a čtení z Písma sv. s promluvou.

Podstatným prvkem svátosti je vzájemný manželský slib³⁰⁶ spolu s prosbou o Boží požehnání novomanželům.³⁰⁷ K manželskému slibu patří tzv. stvrzení svátosti, které je vyjádřeno tím, že duchovní ováže ruce snoubenců štolou a jako zástupce církve tento slib přijímá.³⁰⁸ Poté si novomanželé vymění prsteny a pijí společně z jednoho kalicha na znamení, že „také z kalicha života chtějí společně přijímat dobré i zlé“.³⁰⁹ Pití z kalicha není něčím zvláštností CČSH, také v židovském prostředí nebo v pravoslavném svatebním obřadu se nachází tento úkon.³¹⁰ Prosba kněze o Boží požehnání novomanželům vlastní svátostný úkon uzavírá. Svatební obřad CČSH má svůj původ v římskokatolickém obřadu. V době vzniku husitské církve bylo důležitým prvkem obřadu žehnání prstenů,³¹¹ které se v něm dnes už

³⁰⁵ Srov. *AGENDA. Obřadní příručka Církve československé husitské*. První část. Praha, 2006, s. 70-76.

³⁰⁶ Srov. tamtéž, s. 70.

³⁰⁷ Srov. tamtéž, s. 75.

³⁰⁸ Srov. tamtéž, s. 74.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 75.

³¹⁰ Srov. BUTTA. T. „Obřad manželství v tradici a pojetí Církve československé husitské“.

in: BUGEL. W. a kol. *Obřady manželství v různých liturgických tradicích*. Olomouc, 2013, s. 148.

³¹¹ Srov. tamtéž, s. 147.

nevyskytuje. Struktura svatebního obřadu v CČSH konaného mimo Liturgii Farského je tato:

Úvodní obřady

1. Přivítání při vstupu do sboru³¹²
2. Varhanní predehra nebo rezponzorium
3. Představení snoubenců a jejich prohlášení³¹³
4. Prosba duchovního
5. Ustanovení svátosti podle Písem
6. Modlitba
7. Sklonění se před Bohem (pokání)

Bohoslužba slova

8. Čtení z Písma sv.
9. Promluva
10. Píseň nebo hudební mezihra

Svátostný úkon

11. Vzájemné sliby
12. Stvrzení svátosti
13. Výměna prstenů
14. Pití z kalicha
15. Závěrečná modlitba³¹⁴

Závěrečné obřady

16. Požehnání
17. Prohlášení právoplatnosti manželství³¹⁵
18. Apoštolská výzva a svatý polibek
19. Závěrečná píseň nebo varhanní dohra

³¹² Obřad nemusí vždy začínat tímto přivítáním. Duchovní také může přivítat svatebčany od Stolu Páně.

³¹³ Prohlášení snoubenců je součástí obřadu, pokud je tento současně veřejnoprávním aktem; srov. *AGENDA. Obřadní příručka Církve československé husitské*. První část. Praha, 2006, s. 70.

³¹⁴ Žehnací modlitba, po ní může být ještě připojena společná Modlitba Páně.

³¹⁵ Pokud je obřad současně veřejnoprávním aktem.

2.4.3.6 Svátost smíření

Pro svátost smíření (pokání) má v CČSH trojí formu: v rámci liturgie, jako osobní zpověď a v samostatném shromáždění mimo liturgii. Svátost pokání prohlubuje, rozšiřuje a aktualizuje úkon vyznání viny, který je součástí každého bohoslužebného shromáždění v rámci Farského liturgie.³¹⁶

Pokání je jednáním, v němž je vyjádřena lítost kajícíka. Projev lítosti patří k podstatným prvkům svátostného úkonu spolu s doznáním viny, předsevzetím nápravy a smířením s Bohem, s bližními i se sebou samým.³¹⁷ Úloha církve (nejen duchovního, ale celého společenství) spočívá nikoli v odpuštění hříchů, ty odpouští jedině Bůh, ale v pomoci kajícímu k nalezení odvahy hřích rozpoznat, doznat, usmířit se a přijmout odpuštění.³¹⁸

V případě svátosti smíření v rámci Farského liturgie³¹⁹ je její součástí úvodní modlitba, připomenutí „Desatera a Ježíšových výroků“³²⁰, zpytování svědomí (ve chvíli ticha), dále veřejné vyznání hříchů formou dotazování uzavřeného společně recitovaným doznáním vin a závěr svátostného úkonu tvoří rozhřešení, v němž duchovní zvěstuje Boží odpuštění.³²¹ Svátost je zařazena v úvodu bohoslužby před bohoslužbou slova.

Osobní zpověď³²² začíná úvodním pozdrav s biblickou výzvou k pokání, pokračuje čtením z Písma sv. a promluvou ke kajícímu. Čtení i promluva mají napomoci k rozpoznání viny. Po promluvě následuje společná modlitba, vlastní doznání vin a společná modlitba o jejich odpuštění. Rozhřešení celý úkon uzavírá spolu se závěrečnou modlitbou o zachování milosti a požehnáním.

Třetí formou slavení svátosti smíření je v samostatném bohoslužebném shromáždění. Také zde je podstatným prvkem vyznání

³¹⁶ Srov. *AGENDA. Obřadní příručka Církve československé husitské*. První část. Praha, 2006, s. 51.

³¹⁷ Srov. *PASTORÁLNÍ PRAVIDLA KE SVÁTOSTEM*. Návrh pastoračně-výchovného výboru VIII. sněmu CČSH. Vydalo Sněmovní centrum CČSH. Praha, 2010, s. 9.

³¹⁸ Srov. tamtéž.

³¹⁹ Srov. *AGENDA. Obřadní příručka...*, tamtéž, s. 51-54

³²⁰ Srov. tamtéž, s. 15.

³²¹ Srov. tamtéž, s. 16.

³²² Srov. tamtéž, s. 54-56.

vin s prosbou k Bohu o odpuštění a rozhřešení. Protože však jde o samostatný obřad, je jeho součástí také bohoslužba slova. Stavba tohoto obřadu má tuto podobu:³²³

Úvodní obřady

1. Doporučená četba z Písma sv. pro přípravu
2. Úvodní píseň
3. Pozdrav
4. Boží výstrahy
5. Modlitba
6. Zpěv obce
7. Připomenutí Božího zákona³²⁴

Bohoslužba slova

8. Čtení z Písma sv. a promluva

Svátostný úkon

9. Zpytování svědomí
10. Veřejné doznání hříchů
11. Rozhřešení

Závěrečné obřady

12. Píseň díkůvzdání
13. Závěrečná modlitba³²⁵
14. Požehnání
15. Závěrečná píseň

³²³ Srov. *AGENDA. Obřadní příručka Církve československé husitské*. První část. Praha, 2006, s. 57-63.

³²⁴ Srov. tamtéž, s. 60.

³²⁵ Může se ji modlit duchovní nebo kdokoli ze shromážděné obce; srov. tamtéž, s. 63.

2.4.3.7 Svátost útěchy nemocných

Svátost útěchy nemocných zamýšlena jako završení průběžné duchovní péče³²⁶ o nemocné vykonávané knězem v rámci jeho duchovenské služby. Ještě dnes je ale v CČSH považována za svátost pouze pro umírající. Pokud je udílána, pak téměř vždy ve zvláštním společenství mimo rámec Farského liturgie v domácnostech nemocných, v nemocnicích a jiných zařízeních ústavní lékařské nebo sociální péče.

Podstatným prvkem svátosti je znamenání nemocného křížem na čele s vyslovením svátostné formule. V návrhu dokumentu Pastorační pravidla ke svátostem,³²⁷ který byl předložen sněmu ke schválení, byla navržena možnost použití oleje. Tato možnost ale schválena nebyla. V obřadní příručce je však zdůrazněno, aby bylo znamení kříže spojeno s fyzickým kontaktem.³²⁸ K dalším důležitým prvkům patří čtení z Písma sv. s promluvou, jejichž smyslem je útěcha a posila nemocných.³²⁹ Neméně významná je také modlitba za nemocné.³³⁰

V obřadní příručce je kromě svátosti útěchy nemocných vypracována ještě její varianta pro umírající. U této druhé varianty je její neoddělitelnou součástí také zpověď a večeře Páně, obojí v zjednodušené formě. U první varianty je zpověď i večeře Páně volitelnou možností.

Samozřejmostí by měl být citlivý a taktní přístup duchovního k nemocnému. Důležitá je také příprava k přijetí svátosti, která spočívá v rozhovoru kněze s nemocným. Domnívám se, že struktura obřadu v agendě může být považována za určité vodítko a že kněz může s ohledem na zdravotní stav nemocného a další okolnosti (např.

³²⁶ Srov. *AGENDA. Obřadní příručka Církve československé husitské*. První část. Praha, 2006, s. 22.

³²⁷ *PASTORÁLNÍ PRAVIDLA KE SVÁTOSTEM*. Návrh pastoračně-výchovného výboru VIII. sněmu CČSH. Vydalo Sněmovní centrum CČSH. Praha, 2010.

³²⁸ Srov. *AGENDA. Obřadní příručka...*, tamtéž s. 82.

³²⁹ Srov. *ZÁKLADY VÍRY CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. Vydala ústřední rada církve československé husitské. Praha, 1975, ot. č. 339.

³³⁰ Srov. *AGENDA. Obřadní příručka...*, tamtéž.

místo pobytu nemocného, rodinné zázemí apod.) stavbu obřadu vhodně upravit při zachování jeho podstatných prvků.³³¹

Ve své základní formě se svátost útěchy nemocných skládá z těchto částí:³³²

Úvodní obřady

1. Pozdrav
2. Úvodní čtení
3. Píseň nebo žalm

Bohoslužba slova

4. Čtení Písma sv.
5. Promluva

Svátostný úkon

6. Modlitba Páně
7. Volání ke Kristu
8. Znamenání křížem

Závěrečné obřady

9. Závěrečná modlitba
10. Požehnání

³³¹ Podobně se vyjadřuje také V. Drtina, který zdůrazňuje nutnost ponechání vnější formy obřadu na duchovních, kteří mají být taktní a šetrní. Srov. *AGENDA. Za vedení ideové rady církve československé zpracoval a upravil Vlastimil Drtina*. Praha: Blahoslav, 1951, s. 89.

³³² Srov. *AGENDA. Obřadní příručka Církve československé husitské*. První část. Praha, 2006, s. 82-89.

3 AKTUALIZOVANÁ PODOBA LITURGICKÉHO SLAVENÍ V CČSH S VÝHLEDEM DO BUDOUCNA A POKUS O ZHODNOCENÍ.

Bohoslužebný život CČSH a jeho projev v liturgii podle Farského, ve svátostných a jiných obřadech, prošel za 90 let její existence určitým vývojem. Ve snaze o odlišení od římskokatolické církve, z níž husitská církev vyšla, odmítla její pojetí bohoslužby i svátostí a hledala vlastní liturgický výraz. Toto hledání ji přivedlo do styku s pravoslavím, z něhož bohatě čerpala inspiraci pro vlastní liturgickou tvorbu. Prošla ale také obdobím liberálních pokusů. Nakonec jí návrat na biblický základ vrátil potřebnou stabilitu, díky níž se její bohoslužebný život mohl projevit také na rovině ekumenické. Do zorného pole slavicí církve se dostávají nová témata, ale také témata známá, přinášející staré otázky.

Při zpracování těchto témat husitské církvi poskytuje významnou službu sněm, který je jejím zákonodárným shromážděním, jemuž přísluší schvalovat církevní Ústavu a její změny, církevní nauku, věroučné dokumenty a církevní řády.³³³

3.1 USNESENÍ VIII. ŘÁDNÉHO SNĚMU CČSH Z HLEDISKA LITURGICKÉHO VÝVOJE

Od prvního zasedání VIII. řádného sněmu CČSH v lednu 2000 uplynulo téměř 15 let. Během té doby sněm zasedal ještě pětkrát. Během této doby byly sněmem přijaty církevní dokumenty a řády, některé jako nové, jiné byly pouze novelizovány. Z celkového počtu devatenácti předloh jich bylo osm projednáno a schváleno na

³³³ Srov. *ÚSTAVA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ*. čl. 52. Schválena 3. zasedáním VIII. sněmu 19. října 2002 v Praze, ve znění novelizace přijaté 4. zasedáním VIII. sněmu 25. června 2005 v Praze a 5. zasedáním VIII. sněmu 26. ledna 2008 v Praze.

posledním zasedání ve dnech 17. až 18. října 2014, jímž byl sněm také uzavřen. Sněmovní předlohy byly vypracovány na základě pověření sněmu jednotlivými, za tímto účelem ustanovenými, sněmovními výbory. Liturgický výbor VIII. sněmu CČSH připravil ke schválení na závěrečném zasedání sněmu třetí část obřadní příručky³³⁴. První dvě části byly schváleny v předchozích zasedáních a jsou platně používány.

Třetí část agendy obsahuje jednak rozšíření variant obřadů vztahujících se ke svátostem a jednak obřady nesvátostné, které souvisí s rozšířením účasti laiků na poslání církve a jsou v prostředí CČSH zcela nové.

První skupina obřadů se vztahuje ke svátosti svěcení kněžstva. Patří mezi ně obřady jáhenského svěcení a ordinace biskupů, které nejsou uvedeny v první části agendy.³³⁵ V případě ordinace biskupů je podstatným prvkem obřadu vkládání rukou s pronesením svátostné formule³³⁶ jako u kněžského svěcení. Formule má stejný úvod, mění se jen formulace účelu: Osvěcuj a posiluj tě, bratře (sestro) N. N., Bůh Duchem svým svatým k věrné službě: jáhenské (u jáhenského svěcení); učitelské, kněžské a pastýřské (u kněžského svěcení); biskupské (u biskupské ordinace).³³⁷ Pokud je biskup zvolen na další funkční období, obřad ordinace se neopakuje. Pouze se koná nesvátostný obřad uvedení do funkce (instalace).³³⁸ Znamená to, že ordinace biskupů je chápána jako úkon neopakovatelný, trvale platný.³³⁹ Přestože má ordinace biskupa znaky svěcení, není v CČSH chápána jako svátost, ale pouze jako uvedení do úřední funkce. Potom je ale třeba vysvětlit, proč má svátost biřmování konat biskup. Pokud je duchovním s kněžským svěcením v úřadu biskupa, znamená to, že svátost biřmování je ponechána biskupovi pouze ze zvyku, ale

³³⁴ AGENDA. *Třetí část – Obřady Církve československé husitské*. Návrh liturgického výboru VIII. sněmu CČSH. Vydalo Sněmovní centrum CČSH. Praha, 2010. Schválena na 6. zasedání VIII. řádného sněmu Církve československé husitské dne 18. 10. 2014.

³³⁵ AGENDA. *Obřadní příručka Církve československé husitské*. První část. Praha, 2006.

³³⁶ Srov. tamtéž, s. 23 a 97.

³³⁷ Srov. AGENDA. *Třetí část – Obřady...* tamtéž, s. 24 a 27.; AGENDA. *Obřadní příručka...*, tamtéž, s. 97.

³³⁸ AGENDA. *Třetí část – Obřady...*, tamtéž, s. 25.

³³⁹ Srov. *SLUŽBY V CÍRKVI*. Návrh pastoračně-výchovného výboru VIII. sněmu CČSH. Vydalo Sněmovní centrum CČSH. Praha, 2010, s. 12-13. Schváleno na 6. zasedání VIII. řádného sněmu Církve československé husitské dne 18. 10. 2014.

v podstatě je vázána na jeho funkci. Právo biskupa pověřit³⁴⁰ úkonem svátosti biřmování svého zástupce to jen potvrzuje. Podobná zvláštnost je u svátosti svěcení kněžstva, kde jde o svěcení na kněze jiným knězem.

Do druhé skupiny patří obřady ustanovení a pověření ke službě. Patří sem obřady uvedení faráře do služby v dané obci a uvedení do služby patriarchy, jejichž podstatným prvkem je slib, v případě služby faráře prohlášení o jeho ustanovení a předání dekretu, v případě služby patriarchy předání řetězu. Jsou zde ale také obřady zcela nové – pověření a vyslání kazatele, katechety a pastoračního asistenta. Kazatelská, katechetická či pastorační služba laiků má v církvi svůj vlastní význam a církev, která zavádí nové obřady k ustanovení a vyslání laických spolupracovníků do služby, chce nejen vyjádřit úctu k jejich službě, ale především zdůraznit její specifickou úlohu v poslání církve. Symbolickým úkonem je předání bible, která je zdrojem kazatelské, katechetické i pastorační činnosti.³⁴¹

Ve třetí skupině jsou obřady vztahující se k svátosti křtu. Je zde obřad přijetí do Náboženské obce, který spočívá v představení nového člena sboru, prohlášení o přijetí a modlitbě. Obřad je určen pro pokřtěné, kteří se po dlouhé době navrací do společenství nebo přichází z jiné církve. Součástí prohlášení o přijetí je připomenutí otevřeného přístupu k večeři Páně.³⁴² Dalším obřadem je připomínka křtu konaná zpravidla na Bílou sobotu. Důležitá je symbolika světla vyjádřená předáním svíce zapálené od svíce oltářní a děkonná modlitba za dar křestní vody. Posledním ze tří obřadů v této skupině je přijetí do katechumenátu. Je to obřad v CČSH nový, stejně jako sama instituce katechumenátu. Tvoří jej úvodní otázky k budoucím katechumenům, modlitba za ně a znamení kříže na čelo. Jistěže žadatelé o udělení svátostí byli a jsou vždy určitým způsobem

³⁴⁰ Srov. *AGENDA. Obřadní příručka Církve československé husitské*. První část. Praha, 2006, s. 45.

³⁴¹ Srov. *AGENDA. Třetí část – Obřady Církve československé husitské*. Návrh liturgického výboru VIII. sněmu CČSH. Vydalo Sněmovní centrum CČSH. Praha, 2010, s. 9. Schválena na 6. zasedání VIII. řádného sněmu Církve československé husitské dne 18. 10. 2014.

³⁴² Srov. *tamtéž*, s. 12.

připravování, ale tato příprava je většinou individuální a nemá všude stejný průběh, a navíc se zde projevuje určitá nekázeň, a to jak žadatelů o udělení svátosti, tak i kněží. Např. rodiče, kteří chtějí pokřtít své dítě a mají dojem, že jejich farář je příliš přísný, vyhledají jiného, který není tak náročný a který jim vyhoví, protože může v každoroční analýze duchovní péče vykázat vyšší počet svátostných úkonů. Samozřejmě, že obřad zahájení katechumenátu tento problém nevyřeší, ale církev jím vyjadřuje svůj postoj ke katechumenům, zdůrazňuje závažnost jejich rozhodnutí, důležitost náležité přípravy a také pomoc, kterou je jim ochotna poskytnout.

Do čtvrté skupiny patří obřady, které se vztahují k svátosti smíření a večeři Páně. Jsou zde čtyři varianty tzv. zpovědního zrcadla jako pomůcky k svátosti smíření a také nový obřad pokání pro děti s následnou večeří Páně.³⁴³

V poslední skupině je jediný obřad nazvaný Slavnost otevření (znovuotevření) sboru. Tento obřad je díkůvzdáním za možnost scházet se k bohoslužbám v bohoslužebném prostoru. Podstatným prvkem je prohlášení duchovního: „Zasvěcujeme ti, Bože, tento sbor. Dej, ať je nám domovem víry, naděje a lásky.“³⁴⁴ Obřad obsahuje další symbolické jednání s bohoslužebnými předměty, které jsou v jeho průběhu vnášeny do sboru. Je tím připomenut jejich význam pro bohoslužebný život Náboženské obce.

3.2 PASTORÁLNÍ PRAVIDLA KE SVÁTOSTEM

VIII. sněm CČSH schválil dokument *Pastorální pravidla ke svátostem*.³⁴⁵ Tento dokument se nezabývá strukturou svátostných obřadů, pouze upřesňuje okolnosti udělení svátostí. U každé svátosti je popsána její charakteristika, podmínky jejího udělení, rozsah nutné

³⁴³ Srov. *AGENDA. Třetí část – Obřady Církve československé husitské*. Návrh liturgického výboru VIII. sněmu CČSH. Vydalo Sněmovní centrum CČSH. Praha, 2010, s. 53-57. Schválena na 6. zasedání VIII. řádného sněmu Církve československé husitské dne 18. 10. 2014.

³⁴⁴ Tamtéž, s. 60.

³⁴⁵ *PASTORÁLNÍ PRAVIDLA KE SVÁTOSTEM*. Návrh pastoračně-výchovného výboru VIII. sněmu CČSH. Vydalo Sněmovní centrum CČSH. Praha, 2010.

přípravy, způsob udělení a její vztah k ostatním svátostem.

Dokument je dílem pastoračně – výchovného výboru sněmu. Velký důraz je v něm kladem právě na náležitou pastorační péči nejen předcházející udělení svátosti, ale také následnou, zejména po udělení křtu. Obec má pokřtěného doprovázet a povzbuzovat na jeho duchovní cestě.³⁴⁶

Podobně je zdůrazněno, že je třeba udělat vše proto, „aby se svátost biřmování nestala pro biřmovance slavnostním odchodem z církve, ale přejitím na duchovní hlubinu života, kdy si člověk neustále uvědomuje Boží přítomnost a v ní žije.“³⁴⁷

Novou možností co do praktického provedení přijímání ve svátosti večeře Páně přináší poznámka, že je možné, ovšem jen příležitostně, aby si věřící vzájemně podávali chléb a kalich s vínem, místo hostie lze použít běžný chléb a přijímat pitím z kalicha. Také je možné mimořádně použít místo vína např. vinný mošt bez obsahu alkoholu.³⁴⁸

U pokynů k svátosti útěchy nemocných byla v původním návrhu dokumentu obsažena poznámka o možném užití oleje, ale nakonec se do schválené verze nedostala.

VIII. sněm byl uzavřen na svém závěrečném zasedání dne 18. října 2014. Následné období zavádění nových pokynů a pravidel do církevní praxe teprve ukáže jejich případné nedostatky nebo přínosy pro bohoslužebný život církve. Na jejich hodnocení je zatím brzy, ale už nyní lze ocenit, že se církve k novým úkolům neobrací zády a že je ochotna se jimi zabývat.

³⁴⁶ Srov. *PASTORÁLNÍ PRAVIDLA KE SVÁTOSTEM*. Návrh pastoračně-výchovného výboru VIII. sněmu ČČSH. Vydalo Sněmovní centrum ČČSH. Praha, 2010, s. 3.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 5.

³⁴⁸ Srov. tamtéž, s. 12.

ZÁVĚR

Církev československá husitská prošla od svého vzniku zajímavým liturgickým vývojem, na jehož konci zatím stojí eucharistická bohoslužba v současné podobě Liturgie podle Karla Farského. Její přiblížení bylo hlavním cílem této práce.

Protože CČSH vzešla z Církve římskokatolické, přirozeným řešením liturgické otázky bylo převzetí římského mešního řádu, přeloženého Dr. Karlem Farským do českého jazyka.

První rozpory v bohoslužebném nasměrování přinesly už první roky existence CČSH v podobě tzv. pravoslavné krize, která byla ukončena rozchodem s pravoslavím kvůli sporným naukovým otázkám. V tomto období byla v některých obcích sloužena liturgie Jana Zlatoústého, z níž bohatě čerpal prof. Tuháček při sestavování návrhu bohoslužby, která by se více blížila pravoslavnému obřadu.

Pro neustálé neshody s Farským nakonec Tuháček upustil od vytištění svého díla a Farský sestavil návrh nové liturgie sám, ovšem ponechal prvky, které do struktury bohoslužby zakomponoval Tuháček. Např. část *Tužby* nebo *Blahoslavenství* zůstaly zachovány v husitské liturgii dodnes. V důsledku radikálního odklonu od římskokatolické církve měla tato původní Farského liturgie v některých svých pasážích silný apologetický ráz. V modlitbách byl vyzdvižen národní duch, v přímluvách zaznívaly prosby za prezidenta republiky apod. Podobný charakter měl také tzv. Tuháčkův misál, bohoslužebná kniha. Z hlediska formy šlo o hodnotný počín, v jedné knize byl misál, lekcionář, obřadní příručka a formuláře bohoslužby k svátkům a památným dnům. Ale v obsahu se bohužel projevil Tuháčkův liberální přístup, což vedlo k tomu, že se jeho bohoslužebná kniha moc nepoužívala.

V roce 1939 prošla Farského liturgie revizí, která přinesla některé úpravy celkové stavby a úpravy jazykové. Některé modlitby byly buď zcela odstraněny, nebo zkráceny, tyto zásahy však nebyly vždy šťastné. Např. u zkrácení textu k *Obětování* byl pozměněn smysl textu, který původně poukazoval na oběť Ježíše Krista. Úpravou byla tato liturgická část připravena o svou zvěstnou úlohu.

Teprve na počátku 70. let XX. stol. podnikla husitská církev kroky k aktualizaci liturgie, k přípravě její další revize a jejímu schválení sněmem, neboť předchozí verze nebyla doposud schválena. V tomto období se na liturgické tvorbě CČSH začíná projevovat vliv biblické teologie a také ekumenický rozměr bohoslužby. Výsledkem těchto revizních snah je současná podoba Liturgie podle Farského a tzv. Druhá liturgie CČSH, které byly schváleny VII. řádným sněmem v roce 1991. V roce 1994 také vzniká nová obřadní příručka CČSH.

Liturgický vývoj pokračoval dál. Některá témata byla opětovně promyšlena v celocírkevní diskuzi. Některá byla naopak pro církev zcela nová, neboť je přinesly společenské změny. Objevily se určité překážky, ale také možnosti. Bylo třeba vytvořit nové obřady, bylo nutné zaujmout postoj k novým specifickým službám laiků apod. Těmito otázkami se zabýval zatím poslední, VIII. řádný sněm CČSH, který na svém posledním zasedání 18. října 2014 schválil potřebné církevní předpisy.

V práci není pojednáno o formě Liturgie podle Farského po její revizi v roce 1939. Pokud jde o strukturu svátostných obřadů a jejich vztah k struktuře Farského liturgie, zabývá se tato práce pouze jejich aktuální podobou. Také není zpracována struktura pohřebních obřadů, které jsou obsaženy v samostatné obřadní příručce a mají zpravidla svou vlastní stavbu bez pevnější vazby na strukturu Liturgie podle Farského. Práce také nepojednává o dalších liturgických paramentech typických pro CČSH, jako např. bohoslužebném prostoru, členění církevního roku nebo hudební stránce liturgie.

Bylo by nesprávné nepřiznat, že některé kroky, která husitská církev na své cestě za vlastním liturgickým projevem podnikla, nebyly vždy dobré. Ve svém úsilí o odlišení od římskokatolické církve vylila, jak se lidově říká, vaničku i s dítětem.

Ale také jí nelze upřít snahu o věrnost evangeliu a zvěstování Ježíše Krista, v níž některé otázky znovu promýšlí. Jako její duchovní věřím, že bude pokračovat nejen v liturgickém vývoji a modlím se k Bohu za to, aby zůstala věrná evangelijní zvěsti, jíž má jako křesťanská církev sloužit.

SEZNAM BIBLIOGRAFIE

Seznam pramenů:

AGENDA. Obřadní příručka Církve československé husitské. První část. Praha, 2006. ISBN 80-7000-054-6.

AGENDA. Druhá část. Pohřební obřady Církve československé husitské. Praha, 1997.

AGENDA. Třetí část. Obřady Církve československé husitské. Návrh liturgického výboru VIII. sněmu CČSH. Vydalo Sněmovní centrum CČSH. Praha, 2010. Schváleno na 6. zasedání VIII. řádného sněmu Církve československé husitské dne 18. 10. 2014.

AGENDA. Za vedení ideové rady církve československé zpracoval a upravil Vlastimil Drtina. Praha: Blahoslav, 1951.

BIBLE. Český ekumenický překlad bible. ČBS, 1995.

BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. 1. díl-řada A. Praha, 2013. ISBN 978-80-7000-086-1.

BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Liturgická část. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 1992.

BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Liturgická část. Vydání druhé. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 2004.

BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Liturgické modlitby podle období církevního roku (malý misál). Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 1992.

BOHOSLUŽEBNÁ KNIHA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ. Praha: Blahoslav, 1952.

BOHOSLUŽEBNÝ ŘÁD CČSH. Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 1992.

EKUMENICKÝ LEKCIONÁŘ řada A. Kazatelský cyklus Církve československé husitské pro liturgický rok 2010-2011. Praha: 2010.

LITURGIE PATRIARCHY DR. K. FARSKÉHO. Vydala Ústřední rada CČS. Praha, 1960.

LITURGIA SV. JÁNA ZLATOÚSTEHO. Pravoslávna cirkev na Slovensku. Prešov, 1996. ISBN 80-967477-0-3

PASTORÁLNÍ PRAVIDLA KE SVÁTOSTEM. Návrh pastoračně-výchovného výboru VIII. sněmu CČSH. Vydalo Sněmovní centrum CČSH. Praha, 2010. Schváleno na 6. zasedání VIII. řádného sněmu Církve československé husitské dne 18. 10. 2014.

POBOŽNOST CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ (podle Františka Kalouse). Vydala Ústřední rada církve československé husitské. Praha: Blahoslav, 1995.

ŘÁD DUCHOVENSKÉ SLUŽBY CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Novelizován církevním zastupitelstvem dne 23. 11. 2013 v Praze jako prováděcí církevní předpis k Ústavě Církve československé husitské.

ŘÍMSKÝ MISÁL. Přeložil a poznámkami liturgickými opatřil Marian Schaller. Praha, 1947.

„Učení náboženství křesťanského pro věřící církve československé“. in: *ZPRÁVA O I. ŘÁDNÉM SNĚMU CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ.* Ústřední rada CČS. Praha: Blahoslav, 1931.

ÚSTAVA CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Schválena 3. zasedáním VIII. sněmu 19. října 2002 v Praze, ve znění novelizace přijaté 4. zasedáním VIII. sněmu 25. června 2005 v Praze a 5. zasedáním VIII. sněmu 26. ledna 2008 v Praze.

ZÁKLADY VÍRY CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Vydala ústřední rada církve československé husitské. Praha, 1975.

ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH CČS. Ústřední rada CČS. Praha: Blahoslav, 1930.

ZPĚVNÍK PÍSNÍ DUCHOVNÍCH CČS. Praha: Blahoslav, 1951.

ZPĚVNÍK CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ. Ústřední rada CČSH. Praha: Blahoslav, 2001. ISBN 80-7000-052-X

ŽALTÁŘ. Modlitby duchovního života. Vydala DR čsl. církve husitské v Hradci Králové.

SLUŽBY V CÍRKVI. Návrh pastoračně-výchovného výboru VIII. sněmu CČSH. Vydalo Sněmovní centrum CČSH. Praha, 2010. Schváleno na 6. zasedání VIII. řádného sněmu Církve československé husitské dne 18. 10. 2014.

EKUMENICKÝ LEKCIONÁŘ řada A. Kazatelský cyklus Církve československé husitské pro liturgický rok 2010-2011. Praha: 2010.

2. VAT. KONCIL, konstituce *Sacrosanctum Concilium.*

Seznam literatury:

ADAM, A. *Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-968-3.

FRÝDL, D. „Zrod Církve československé (husitské).“
in: *90 let Církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 2010.
ISBN 978-80-7000-047-2.

BUTTA, T. „Liturgie podle dr. Karla Farského – vznik a vývoj v počátečním období.“ in: BUGEL, W. a kol. *Liturgická a eklesiální pluralita na území Československa v první polovině 20. století*. Olomouc, 2011. ISBN 978-80-244-2907-6.

BUTTA, T. „Bohoslužebný život Církve československé husitské.“
in: *90 let Církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 2010.
ISBN 978-80-7000-047-2.

BUTTA, T. *Staroslověnská bohoslužba a Liturgie Farského*.
Praha: Blahoslav, 2013. ISBN 978-80-7000-083-0.

BUTTA, T. *Uvedení do bohoslužebné teorie a praxe v Církvi československé husitské*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1078-7.

BUTTA, T. *Znovuobjevování daru Liturgie*. Pro vnitřní potřebu CČSH vydalo tiskové centrum při DR Brno, 2007.

BUTTA, T. „Obřad manželství v tradici a pojetí Církve československé husitské.“ in: BUGEL, W. a kol. *Obřady manželství v různých liturgických tradicích*. Olomouc, 2013. ISBN 978-80-244-38822-1.

FRÝDL, D. *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky: snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*. Brno, 2001. ISBN 80-86263-15-0.

KAŇÁK, B. ČERVENÝ, V. „Zápas o ideovou orientaci (1920-1924).“
in: *90 let Církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 2010, ISBN 978-80-7000-047-2.

KOVALČÍK, Z. „Hudba v Církvi československé husitské.“
in: *90 let Církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 2010, s. 189-193. ISBN 978-80-7000-047-2.

KRUPICA, M. „Nalézání liturgického výrazu českého pravoslaví mezi válkami.“ in: BUGEL, W. a kol. *Liturgická a eklesiální pluralita na území Československa v první polovině 20. století*. Olomouc, 2011. ISBN 978-80-244-2907-6.

KUBALÍK, J. *České křesťanství*. Praha, 1947.

- KUNETKA, F. *Úvod do liturgie svátostí*. Kostelní Vydří, 2001. ISBN 80-7192-618-3.
- MEDEK, R. *Katechismus v duchu Církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 1990.
- RICHTER, K. *Liturgie a život*. Praha: Vyšehrad, 1996. ISBN 80-7021-140-7
- RUTRLE, O. *Liturgika I,2*. Skriptum pro studijní účely Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze. Praha: 1957.
- RUTRLE, O. *Liturgika II. díl*. Skriptum pro studijní účely Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze. Praha: 1954.
- RUTRLE, O. „Náboženské základy Tuháčkovy liturgické tvorby“. in: *Náboženská revue Církve Českomoravské*. Praha: Blahoslav, 1943, ročník XV.
- RUTRLE, O. a TRTÍK, Z. *Vzhůru srdce*. Skriptum pro studijní účely Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze. Praha: 1953.
- SALAJKA, M. *Křesťanská bohoslužba*. Praha: Blahoslav, 1985.
- SALAJKA, M. *Modlitba věřícího společenství*. Praha: Blahoslav, 1979.
- SALAJKA, M. *Úvod k praktické teologii a praktickoteologické úvahy (studie)*. Skriptum pro studijní účely Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze. Praha: 1984.
- SPISAR, A. *Ideový vývoj církve československé*. Praha, 1936.
- ŠANDERA, P. „Biblická východiska liturgie CČSH a soustavy liturgických čtení CČSH“. in: *Liturgie jako oslava Boha, sjednocení církve, poselství spásy světa*. Praha, 2012. ISBN 978-80-7000-070-0.

SHRNUTÍ

Církev československá husitská prošla od svého počátku určitým vývojem, který se projevil také v podobě její liturgie. Od počáteční formy apologetického rázu přes období liturgických experimentů až po současnou biblicky a ekumenicky orientovanou podobu bohoslužby, která v bohoslužebném životě husitské církve představuje ústřední bod.

Téma „Eucharistická bohoslužba v Církvi československé husitské“ jsem zvolil z toho důvodu, že v této církvi sloužím jako jáhen. Studium na Cyrilometodějské teologické fakultě sebou nutně přineslo některé otázky, na něž bych se rád pokusil v rámci této práce odpovědět.

Cílem práce je přiblížení současné podoby eucharistické bohoslužby v Církvi československé husitské a struktury svátostných obřadů a jejich vztah k vlastní liturgii. Téma práce je zpracováno pomocí analýzy shromážděných pramenných zdrojů, zejména liturgických textů CČSH, dále pomocí analýzy ostatní shromážděné literatury a syntézy získaných poznatků.

První kapitola představuje vybrané okamžiky z dějin husitské církve z hlediska liturgického vývoje.

Druhá kapitola pojednává o současné podobě eucharistické bohoslužby a rozdílu mezi liturgickými útvary užívanými v počátečních letech a v dnešní době. Dále je v této kapitole věnována pozornost svátostným obřadům a jejich vztahu k struktuře bohoslužby.

Třetí kapitola je zaměřena na některé nové možnosti v duchovní péči a zabývá se novými obřady a pastorálními pravidly k jednotlivým svátostem. Tyto zatím nejnovější výsledky v liturgickém vývoji CČSH jsou plodem posledního, v pořadí VIII. řádného sněmu husitské církve. Tento vývoj dle mého názoru dokazuje, že husitská církev si je vědoma některých nedostatků ve svém bohoslužebném životě a usiluje o jejich nápravu a o pravdivost evangelijní zvěsti, kterou má jako křesťanská církev hlásat.

SUMMARY

HALTOF Vlastimír

THE EUCHARIST DIVINE SERVICE IN THE CZECHOSLOVAK HUSSITE CHURCH

The Czechoslovak Hussite Church has gone through a specific development from the outset which had revealed itself in form of its liturgy. From the beginning form of apologetic character through the period of liturgical experiments up to contemporary Biblical and ecumenically oriented scheme of the divine service that represents the crucial point in the worship life of the Hussite Church.

I have chosen this topic: "The Eucharist divine service in the Czechoslovak Hussite Church" because I serve as a deacon in this Church. In this thesis I would like to answer some of the questions that appeared necessarily during my studies at the Sts. Cyril and Methodius Faculty of Theology.

The aim of this thesis is to introduce the contemporary scheme of the Eucharistic divine service in the Czechoslovak Hussite Church and the structure of the sacramental ceremonies and their relation to its own liturgy. The topic of this thesis is treated with the help of the analysis of the collected sources, especially the liturgical texts of the Czechoslovak Hussite Church, furthermore with the help of analysis of the remaining congregated literature and the synthesis of the acquired knowledge.

The first chapter presents selected moments of the Hussite Church history from the point of view of the liturgical development.

The second chapter deals with the contemporary scheme of the Eucharistic divine service and the differences between the liturgical units used in the initial years and nowadays. Furthermore in this chapter we take heed of the sacramental ceremonies and their interrelations to the structure of the worship.

The third chapter is concentrated on some of the new

possibilities of the spiritual care and it takes an interest in new ceremonies and pastoral rules of particular sacraments. These newest results of the liturgical development of the Czechoslovak Hussite Church so far are the results of the last, chronologically the eight, regular council of the Hussite Church. In my opinion this development proves that the Hussite Church is aware of some drawbacks in its worship life and it works towards their redemption and towards the veracity of the Gospel news that should be spread by the Hussite Church as one of the Christian churches.

SEZNAM PŘÍLOH:

Přílohy jsou v elektronické podobě na přiloženém CD.

příloha č. 1:

AGENDA. Třetí část. Obřady Církve československé husitské. Návrh liturgického výboru VIII. sněmu CČSH. Vydalo Sněmovní centrum CČSH. Praha, 2010. Schváleno na 6. zasedání VIII. řádného sněmu Církve československé husitské dne 18. 10. 2014.

příloha č. 2:

PASTORÁLNÍ PRAVIDLA KE SVÁTOSTEM. Návrh pastoračně-výchovného výboru VIII. sněmu CČSH. Vydalo Sněmovní centrum CČSH. Praha, 2010. Schváleno na 6. zasedání VIII. řádného sněmu Církve československé husitské dne 18. 10. 2014.

příloha č. 3:

SLUŽBY V CÍRKVI. Návrh pastoračně-výchovného výboru VIII. sněmu CČSH. Vydalo Sněmovní centrum CČSH. Praha, 2010. Schváleno na 6. zasedání VIII. řádného sněmu Církve československé husitské dne 18. 10. 2014.